

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK: SOCIJALNI RAD

PROBLEMI AKCIONIH ISTRAŽIVANJA U SOCIJALNOM RADU

-magistarski rad-

Kandidat:

Alen Mušović

Br.indexa: 911

Mentor:

Prof. dr. Dževad Termiz

Sarajevo, juni 2024. godine

ODSJEK: SOCIJALNI RAD

PROBLEMI AKCIONIH ISTRAŽIVANJA U SOCIJALNOM RADU

-magistarski rad-

Kandidat:

Alen Mušović

Br.indexa: 911

Mentor:

Prof. dr. Dževad Termiz

Sarajevo, juni 2024. godine

SAŽETAK

Uvod: Socijalni rad u današnjem društvu suočava se s mnogim izazovima u pružanju podrške zajednicama i pojedincima koji se susreću s kompleksnim socijalnim pitanjima. U tom kontekstu, akciono istraživanje postaje ključno sredstvo za razumijevanje, analizu i rješavanje problema u ovoj dinamičnoj disciplini. Ovaj rad se usredotočuje na analizu akcionog istraživanja u socijalnom radu u Federaciji Bosne i Hercegovine, ističući ključne izazove i prepreke koje utiču na njegovu efikasnost.

Cilj: Ciljevi ovog istraživanja obuhvataju identifikaciju ključnih izazova u dostupnosti finansijskih sredstava za provođenje akcionog istraživanja, analizu trenutnih modela komunikacije između istraživača iz akademske zajednice i praktičara socijalnog rada, procjenu nivoa svijesti o etičkim pitanjima među istraživačima u socijalnom radu te ocjenu postojećih napora u osiguranju pravednog uticaja akcionih istraživanja na različite društvene grupe.

Metode: Upitnik koji je razvijen za potrebe istraživanja sadrži opšte sociodemografske informacije o ispitanicima (kao što su spol, dob, radno iskustvo u socijalnom radu i obrazovanje), zajedno s 17 pitanja, uključujući otvorena i zatvorena pitanja koja su usmjerena na procjenu stavova ispitanika o dostupnosti finansijskih i ljudskih resursa, infrastrukture u socijalnom radu, obima i efikasnosti socijalnih istraživanja, saradnje između istraživača i praktičara socijalnog rada, težine provođenja akcionih istraživanja, efikasnosti primjene istraživačkih nalaza i suočavanja s etičkim dilemama.

Rezultati: Istraživanje je pokazalo da nedostatak finansijskih sredstava i nedostatak saradnje između istraživača i praktičara socijalnog rada predstavljaju prepreku u sprovođenju akcionih istraživanja, dok nedostatak adekvatnih metoda za mjerenje stvarnog uticaja istraživanja na društvene grupe otežava procjenu njihove efikasnosti. Također, istraživanje sugerije da, iako etičke dileme nisu bile značajan izazov, postoji potreba za boljom primjenom etičkih kodeksa među praktičarima socijalnog rada radi unapređenja etičke prakse u istraživanju.

Zaključak: Nedostatak finansijskih resursa i nedovoljna koordinacija između istraživača i praktičara socijalnog rada su ključni faktori koji otežavaju provođenje akcionih istraživanja. Kako bi se osigurala bolja etička odgovornost u istraživanju socijalnog rada potrebno je unaprijediti praksu primjene etičkih kodeksa među praktičarima.

Ključne riječi: socijalni rad, akciona istraživanja, izazovi, učinkovitost

ABSTRACT

Introduction: Social work in today's society faces numerous challenges in providing support to communities and individuals grappling with complex social issues. In this context, action research becomes a crucial tool for understanding, analyzing, and addressing issues within this dynamic discipline. This paper focuses on analyzing action research in social work in the Federation of Bosnia and Herzegovina, highlighting key challenges and barriers affecting its effectiveness.

Aim: The objectives of this research include identifying key challenges in accessing financial resources for conducting action research, analyzing current communication models between researchers from the academic community and social work practitioners, assessing the level of awareness of ethical issues among social work researchers, and evaluating existing efforts to ensure fair impact of action research on different social groups.

Methods: The questionnaire developed for the research purposes includes general sociodemographic information about the participants (such as gender, age, work experience in social work, and education), along with 17 questions, including both open-ended and closed-ended questions aimed at assessing participants' attitudes towards the availability of financial and human resources, infrastructure in social work, scope and effectiveness of social research, collaboration between researchers and social work practitioners, challenges in conducting action research, effectiveness of applying research findings, and encountering ethical dilemmas.

Results: The research revealed that a lack of financial resources and collaboration between researchers and social work practitioners pose barriers to conducting action research, while a lack of adequate methods to measure the real impact of research on societal groups complicates the assessment of its effectiveness. Additionally, the study suggests that although ethical dilemmas were not significant challenges, there is a need for better implementation of ethical codes among social work practitioners to enhance ethical practice in research.

Conclusion: Insufficient financial resources and inadequate coordination between researchers and social work practitioners are key factors hindering the implementation of action research. Improving the application of ethical codes among practitioners is essential to ensure better ethical accountability in social work research.

Keywords: social work, action research, challenges, effectiveness

SADRŽAJ

UVOD	1
1. METODOLOŠKI OKVIR RADA	3
1.1. Problem i predmet istraživanja	3
1.2. Ciljevi istraživanja	5
1.2.1. Naučni ciljevi istraživanja	5
1.2.2. Društveni ciljevi istraživanja	6
1.3. Hipoteze i indikatori	7
1.3.1. Generalna hipoteza	7
1.3.2. Posebne hipoteze	7
1.3.3. Indikatori	9
1.4. Pristup i metode istraživanja	9
1.4.1. Tip istraživanja	9
1.4.2. Osnovne metode istraživanja	9
1.4.3. Opštenaučne metode primijenjene u istraživanju	10
1.4.4. Metode prikupljanja podataka	11
1.4.6. Izvori podataka	12
1.4.7. Statistički uzorak istraživanja	12
1.5. Naučna i društvena opravdanost istraživanja	13
1.5.1. Naučna opravdanost istraživanja	13
1.5.2. Društvena opravdanost istraživanja	14
1.6. Kategorijalno pojmovni sistem istraživanja	14
2. TEORIJSKI OKVIR RADA	17
2.1. Metodologija i struktura istraživanja u društvenim naukama	17
2.2. Specifičnosti akcionih istraživanja u oblasti socijalnog rada	20

2.3. Metodologija akcionih istraživanja u socijalnom radu: prednosti i ograničenja	23
2.4. Etika socijalnog rada u akcionim istraživanjima	28
2.4.1. Uticaj konteksta i specifičnosti zajednice na akciona istraživanja.....	31
2.4.2. Socijalna pravda u kontekstu akcionih istraživanja u socijalnom radu.....	33
2.5. Izazovi saradnje između istraživača iz akademske zajednice i praktičara	36
2.6. Naučna i druga saznanja o predmetu istraživanja	38
2.7. Varijable istraživanja	41
3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	49
3.1. Socio-demografske karakteristike uzorka	49
3.2. Uticaj nedostatka finansijskih sredstava i ograničenog pristupa ljudskim resursima na obim i efikasnost akcionih istraživanja u socijalnom radu	53
3.3. Uticaj nedostatka efikasne saradnje i izazova u komunikaciji između istraživača akademske zajednice i praktičara socijalnog rada na primjenu nalaza akcionih istraživanja u praksi	57
3.4. Uticaj etičkih dilema i nivoa svijesti o etičkim pitanjima na provođenje akcionih istraživanja i postupanje tokom istraživanja	61
3.5. Uticaj nedostataka u dizajnu, implementaciji i interpretaciji akcionih istraživanja na efikasnost mjerenja stvarnog uticaja na društvene grupe	64
4. DISKUSIJA.....	68
5. ZAKLJUČAK	71
LITERATURA	73
PRILOZI.....	78
1. Anketni upitnik	78
2. Tabele.....	81
3. Grafički prikazi.....	81

UVOD

Socijalni rad u današnjem društvu suočava se sa različitim izazovima u pružanju adekvatne podrške, kako zajednicama, tako i pojedincima koji se suočavaju sa složenim društvenim problemima. Kako ističu Ajduković, Orešković i Laklija (2007, str. 59), socijalni rad na početku 21. vijeka opisan je kao profesija koja podstiče društvene promjene, rješava probleme u međuljudskim odnosima i podstiče osnaživanje i emancipaciju pojedinaca u cilju poboljšanja opšteg blagostanja. U skladu s navedenim, akciono istraživanje postaje ključno oruđe u razumijevanju, analiziranju i rješavanju problema unutar ove dinamične discipline, jer omogućava dublje razumijevanje složenih problema, identifikaciju najefikasnijih strategija intervencije i prilagođavanje pristupa kako bi se bolje odgovorilo na potrebe zajednice i pojedinca.

Halmi (1987) ističe značaj akcionih istraživanja u domeni socijalnog rada, ocjenjujući ih kao ključne za procjenu stanja savremenog socijalnog rada. On naglašava da fokusiranje ove discipline na što preciznija akciona istraživanja ima svoje pozitivne aspekte, jer predstavlja efikasan prekid s spekulativnim tradicionalnim pristupima u socijalnim znanostima, te prevazilaženje parcijalnih istraživanja karakterističnih za pojedine sociološke pravce (Halmi, 1987, str. 88). Dodatno, Termiz naglašava da u socijalnom radu, kao profesiji s humanističkim usmjerenjem, akciona istraživanja predstavljaju sredstvo za ostvarivanje inovativne uloge nauke i djelatnosti, što ih čini progresivnima u poređenju s funkcijom kontrole koja je regresivna, pri čemu naglašava da ova perspektiva "najneposrednije izražava prožetost prakse i istraživanja, stvarnosti i teorije, izvršavanje zadataka profesije u životnoj praksi i naučnog i stručnog saznanja" (Termiz, 2001, str. 119). U ovom kontekstu praksa se može definisati kao „participativni, demokratski proces koji se bavi razvojem praktičnog znanja u potrazi za vrijednim ljudskim ciljevima“ (Reason, Bradbury, 2001, str. 1).

Upravo zbog značaja akcionih istraživanja u oblasti socijalnog rada važno je prepoznati specifičnosti istraživanja u ovoj oblasti, kao i izazove i prepreke koje utiču na učinkovitost akcionih istraživanja. Neki od navedenih izazova na koje je stavljen fokus u ovom radu uključuju: dostupnost finansijskih sredstava za provođenje akcionog istraživanja, analizu modela komunikacije između istraživača iz akademske zajednice i praktičara socijalnog rada, procjenu

nivoa svijesti o etičkim pitanjima među istraživačima u socijalnom radu, te ocjenu postojećih napora u osiguranju pravednog uticaja akcionih istraživanja na različite društvene grupe.

1. METODOLOŠKI OKVIR RADA

1.1. Problem i predmet istraživanja

U okviru ovog istraživanja fokusirali smo se na analizu ključnih problema koji proizilaze iz nedostatka finansijskih sredstava, ljudskih resursa i infrastrukture u kontekstu provođenja akcionog istraživanja u oblasti socijalnog rada u Bosni i Hercegovini. Proučili smo kako ograničeni resursi mogu značajno da ometaju efikasnost akcionog istraživanja, istražujući specifične izazove i prepreke sa kojima se stručnjaci suočavaju u procesu istraživanja. Također, istražili smo problem nedostatka efikasne saradnje između istraživača iz akademske zajednice i praktičara socijalnog rada, sagledavajući kako ovaj nedostatak koordinacije može ograničiti primjenljivost nalaza istraživanja u stvarnom svetu socijalnog rada. Ovaj dio analize obuhvata proučavanje faktora koji doprinose nedostatku uspostavljene komunikacije između ove dvije ključne grupe. Dodatno, analizirali smo etičke dileme koje proizilaze iz provođenja akcionog istraživanja, s posebnim fokusom na zaštitu privatnosti, povjerljivosti i dobrobiti učesnika, te istražili kako ove dileme mogu uticati na integritet i valjanost rezultata, nakon čega smo identifikovali potencijalne smjernice za etičko ponašanje u istraživanju socijalnog rada. Poseban fokus stavljen je i na problem socijalne pravde u kontekstu akcionog istraživanja u socijalnom radu, pri čemu smo istražili kako akciono istraživanje može uticati na određene društvene grupe, analizirajući nejednakosti koje mogu proizaći iz dizajna, implementacije ili interpretacije istraživanja. Cilj stavljanja fokusa na ovo pitanje temelji se na identifikaciji strategije i pristupa koji će unaprijediti socijalnu pravdu u provođenju akcionog istraživanja i osigurati ravnotežu u pristupu različitim društvenim grupama u Bosni i Hercegovini.

Predmet istraživanja se odnosi na analizu ključnih problema povezanih s akcionim istraživanjima u domenu socijalnog rada.

U okviru teme fokus je stavljen na istraživanje nedostatka finansijskih sredstava, ljudskih resursa i infrastrukture u kontekstu provođenja akcionih istraživanja:

1. Nedostatak resursa:

- a) dostupnost finansijskih sredstava za provođenje akcionih istraživanja u oblasti socijalnog rada;
- b) pristup ljudskim resursima neophodnim za uspješno provođenje akcionih istraživanja.

2. Nedostatak saradnje između akademske zajednice i praktičara:

- a) komunikacija između istraživača iz akademske zajednice i praktičara socijalnog rada;
- b) izazovi u ostvarivanju saradnje.

3. Etički izazovi u akcionim istraživanjima:

- a) procjena nivoa svijesti o etičkim pitanjima među istraživačima u socijalnom radu;
- b) analiza najizazovnijih etičkih dilema u provođenju akcionih istraživanja.

4. Društvena pravičnost:

- a) ocjena napora u osiguranju pravednog uticaja akcionih istraživanja na određene društvene grupe;
- b) unaprijeđenje društvene pravičnosti akcionih istraživanja u oblasti socijalnog rada.

Prostorno određenje predmeta istraživanja – istraživanje je ravnomjerno sprovedeno na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine.

Vremensko određenje predmeta istraživanja – istraživanje je provedeno uz saradnju socijalnih radnika i akademskih istraživača iz oblasti socijalnog rada u vremenskom periodu od mjesec dana (15. januar 2024. – 15. februar 2024. godine).

Disciplinarno određenje predmeta istraživanja – obuhvata multidisciplinarni pristup koji je realizovan u okviru nauke o socijalnom radu. Fokus je stavljen na integraciju perspektiva kako bi se sveobuhvatno istražili problemi akcionih istraživanja u socijalnom radu, pri čemu ovaj pristup omogućava detaljnu analizu aspekata socijalnog rada, etičkih pitanja i društvene pravičnosti, uzimajući u obzir doprinos na temu istraživanja.

1.2. Ciljevi istraživanja

Definisanje ciljeva istraživanja podređeno je prethodnom poznavanju predmeta istraživanja, uključujući obim, stepen i karakteristike proučavanog fenomena. S obzirom na pretežno empirijski karakter našeg istraživanja, njegova osnovna orijentacija je sticanje kako empirijskog, tako i teorijskog znanja. "U okviru određivanja ciljeva istraživanja razlikujemo dvije vrste (grupe) ciljeva: naučne i društvene" (Termiz, 2009, str. 308).

Istraživački ciljevi ovog rada su višestruki i obuhvataju naučni pristup, definišući specifično mjesto, ulogu i funkciju u širem okviru naučnog saznanja. Istovremeno, ovi ciljevi imaju i društvenu dimenziju, što podrazumijeva njihovu praktičnu primjenjivost i doprinos rješavanju konkretnih društvenih izazova. Ovaj pristup omogućava harmoničnu integraciju teorijskih i praktičnih aspekata, istovremeno doprinoseći akademskoj zajednici i povećavajući svijest o stvarnim potrebama društva.

1.2.1. Naučni ciljevi istraživanja

Naučni ciljevi predstavljaju prethodno definisane nivoe naučnog znanja koji se planiraju postići tokom provođenja naučnog istraživanja, a njihova dostignuća će se manifestovati u rezultatima istraživanja (Termiz, 2009, str. 308). U slučajevima kada predmet istraživanja proizlazi iz već naučno potvrđenih saznanja, pretpostavka je da će biti postavljeni izazovniji naučni ciljevi, reflektujući potrebu za proširenjem postojećeg naučnog razumevanja.

Naučni ciljevi u okviru ovog istraživanja su :

1. identifikacija ključnih izazova i prepreka u dostupnosti finansijskih sredstava za provođenje akcionog istraživanja u oblasti socijalnog rada;
2. analiza trenutnih modela komunikacije između istraživača iz akademske zajednice i praktičara socijalnog rada, sa fokusom na identifikaciju ključnih izazova;

3. procjena nivoa svijesti o etičkim pitanjima među istraživačima u socijalnom radu, uz analizu relevantnih praksi i identifikaciju oblasti koje zahtijevaju dodatnu pažnju;
4. ocjenjivanje postojećih napora u osiguranju pravednog uticaja akcionih istraživanja na različite društvene grupe u oblasti socijalnog rada.

Termiz naglašava kako "svako istraživanje naučnog karaktera nužno teži otkriću nečeg novog, nepoznatog" (Termiz, 2009, str. 312), što znači da je suština naučnog istraživanja u proširivanju znanja, istraživanju nepoznatog, te donošenju novih spoznaja ili razumijevanja u određenoj oblasti. Uzimajući u obzir prethodno navedeno možemo zaključiti da su ciljevi ovog istraživanja fokusirani na otkrivanje novih i do sada nedovoljno poznatih aspekata problema akcionih istraživanja u oblasti socijalnog rada. Ciljevi obuhvataju identifikaciju izazova, analizu faktora, ocjenu postojećih praksi i predlaganje konkretnih strategija za poboljšanje. Ovakav pristup potvrđuje težnju istraživanja ka doprinosu novim saznanjima, razumijevanju problema iz različitih perspektiva, te pružanju praktičnih smjernica za unaprijeđenje oblasti socijalnog rada.

1.2.2. Društveni ciljevi istraživanja

Fokusirajući se na identifikaciju izazova koji ograničavaju efikasnost akcionih istraživanja, ovo istraživanje ima za cilj doprinijeti poboljšanju opšteg kvaliteta pruženih socijalnih usluga. Također, istraživanje je usmjereno na jačanje saradnje između akademske zajednice i praktičara socijalnog rada, s namjerom unaprijeđenja komunikacije i saradnje između istraživača i praktičara, te olakšavanju prenosa znanja iz istraživačkih studija u stvarni socijalni rad, poboljšavajući tako primjenu teorijskih saznanja u praksi.

Osim toga, istraživanje teži promovisanju etičkih standarda u oblasti socijalnog rada, pri čemu je postavljanjem smjernica i preporuka za etičko postupanje u akcionim istraživanjima, cilj podići svijest o etičkim pitanjima među istraživačima i unaprijediti etičku praksu u socijalnom radu. Kroz ovo, istraživanje ima širu društvenu svrhu koja prevazilazi akademski domen, doprinoseći poboljšanju integriteta istraživanja u socijalnom radu.

Nadalje, istraživanje ima društveni cilj unaprijeđenja društvene pravičnosti, jer se fokusira na eliminaciju nepravdi u pristupu socijalnim uslugama i teži obezbjeđivanju pravednog uticaja

akcionih istraživanja na različite društvene grupe. Ovaj aspekt istraživanja ima za cilj stvaranje ravnoteže i jednakosti u pružanju socijalne podrške, osiguravajući da istraživački rezultati doprinose društvenoj pravičnosti i jednakim mogućnostima za sve.

1.3. Hipoteze i indikatori

1.3.1. Generalna hipoteza

Nedostatak finansijskih sredstava, ljudskih resursa i infrastrukture značajno otežava provođenje efikasnih akcionih istraživanja u oblasti socijalnog rada, direktno utičući na kvalitetu pruženih socijalnih usluga.

1.3.2. Posebne hipoteze

1. Posebna hipoteza o resursima

Nedostatak finansijskih sredstava i ograničen pristup ljudskim resursima ograničavaju obim i efikasnost akcionih istraživanja, te otežavaju njihovo provođenje.

Prva pojedinačna hipoteza o resursima: Nedostatak finansijskih sredstava ograničava obim i efikasnost akcionih istraživanja u socijalnom radu.

Druga pojedinačna hipoteza o resursima: Ograničen pristup ljudskim resursima i infrastrukturi otežava provođenje akcionih istraživanja.

2. Posebna hipoteza o saradnji

Nedostatak efikasne saradnje i izazovi u komunikaciji između istraživača akademske zajednice i praktičara socijalnog rada utiču na primjenu nalaza akcionih istraživanja u praksi.

Prva pojedinačna hipoteza o saradnji: Nedostatak efikasne saradnje između istraživača iz akademske zajednice i praktičara socijalnog rada smanjuje praktičnu primjenu istraživačkih nalaza.

Druga pojedinačna hipoteza o saradnji: Izazovi u komunikaciji između istraživača i praktičara ograničavaju saradnju u provođenju akcionih istraživanja.

3. Posebna hipoteza o etici akcionih istraživanja

Etičke dileme i nivo svijesti o etičkim pitanjima predstavljaju izazove u provođenju akcionih istraživanja i postupanju tokom istraživanja.

Prva pojedinačna hipoteza o etici akcionih istraživanja: Etičke dileme koje proizlaze iz zaštite privatnosti, poverljivosti i dobrobiti učesnika predstavljaju izazov u provođenju akcionih istraživanja.

Druga pojedinačna hipoteza o etici akcionih istraživanja: Nivo svijesti o etičkim pitanjima među istraživačima u socijalnom radu direktno utiče na postupanje tokom istraživanja.

4. Posebna hipoteza o mjerenju pravednog uticaja na različite društvene grupe

Nedostatak adekvatnih mjera i metoda za mjerenje stvarnog uticaja akcionih istraživanja i njihov uticaj na određene društvene grupe proizlazi iz nedostataka u dizajnu, implementaciji ili interpretaciji istraživanja te otežava njihovu efikasnost.

Prva pojedinačna hipoteza o mjerenju pravednog uticaja na različite društvene grupe: Nedostatak adekvatnih mjera i metoda za mjerenje stvarnog uticaja akcionih istraživanja otežava procjenu njihove efikasnosti.

Druga pojedinačna hipoteza o mjerenju pravednog uticaja na različite društvene grupe: Nepravedni uticaj akcionih istraživanja na određene društvene grupe može proisteći iz nedostataka u dizajnu, implementaciji ili interpretaciji istraživanja.

1.3.3. Indikatori

Indikatori za postavljene hipoteze su formulirani iskazi koji se koriste u anketnim upitnicima, a koje istraživači i praktičari socijalnog rada kao ispitanici koriste kako bi izrazili svoje mišljenje ili stavove o određenim socijalnim fenomenima ili situacijama. Ovi iskazi služe kao alat za prikupljanje podataka direktno od strane stručnjaka u socijalnom radu, omogućavajući nam da bolje razumijemo perspektive i iskustva praktičara u području socijalnog rada.

1.4. Pristup i metode istraživanja

1.4.1. Tip istraživanja

Ovo istraživanje ima karakteristike eksplanatorno-istraživačkog pristupa, s ciljem razumijevanja uzročno-posljedičnih veza u domenu akcionog istraživanja socijalnog rada. Fokusirano je na analizu faktora kao što su nedostatak resursa, nedostatak saradnje, etički izazovi, mjerenje uticaja i socijalnu pravdu, kako bi se identifikovali ključni faktori koji utiču na efikasnost ovih istraživanja.

1.4.2. Osnovne metode istraživanja

U svjetlu tri ključna faktora: predmet i ciljeve istraživanja, tip istraživanja i disciplinarnost istraživanja, odlučili smo se da u ovom istraživanju, bar kada je riječ o teorijskom okviru i zaključcima, primjenimo fundamentalne naučne metode, uključujući analizu, apstrakciju, dedukciju, indukciju, generalizaciju i sintezu.

Naučna metoda analize korištena je za razlaganje i proučavanje finansijskih sredstava, ljudskih resursa i drugih faktora koji utiču na provođenje akcionih istraživanja. Princip apstrakcije je prisutan u procesu izdvajanja suštinskih pojmova i ideja iz analiziranih informacija. Osim toga, deduktivni pristup je primjenjen u formulisanju hipoteza na osnovu opštih principa, dok je

induktivni pristup iskorišten za izvlačenje zaključaka iz empirijskih podataka. Nadalje, metoda generalizacije je primjenjena tokom diskusije o mogućnosti primjene rezultata istraživanja na širi kontekst od onog koji je direktno obuhvaćen ovim istraživanjem, dok je metoda sinteze korištena za integrisanje različitih aspekata istraživanja i stvaranje cjelovite slike dobijenih rezultata.

1.4.3. Opštenaučne metode primijenjene u istraživanju

U knjizi "Metodologija društvenih nauka" Termiz ističe da se opštenaučne metode mogu posmatrati kao posebna kombinacija svih značajnih oblika i procesa naučnog i ljudskog znanja, koji predstavlja sistematski prikaz međusobnih veza i međusobnog prožimanja različitih oblika i postupaka znanja, koji se manifestuju i kao sinteza između idealnog i stvarnog, teorijskog i empirijskog, opšteg i pojedinačnog (Termiz, 2009, str. 103).

Opštenaučne metode koje su primijenjene u ovom radu su:

Hipotetičko-deduktivna opštenaučna metoda koja predstavlja "dinamičko, promišljeno, generalizovano iskustvo konstituisano u relativno istinito saznanje" (Termiz, 2009, str. 104), je primjenjivana tokom cijelog procesa istraživanja, s obzirom da dinamičko i promišljeno iskustvo u istraživanju izazova u dostupnosti finansijskih sredstava može dovesti do postavljanja hipoteza i izvođenja zaključaka koji će doprinijeti stvaranju relativno istinitih saznanja o tim izazovima.

Analitičko-deduktivna metoda koja se odnosi na "domišljanje, odnosno apstraktno mišljenje na osnovu empirijskih podataka" (Termiz, 2009, str. 116), je korištena prilikom analize trenutnih modela komunikacije između istraživača iz akademske zajednice i praktičara socijalnog rada, pri čemu je analitičko mišljenje na osnovu empirijskih podataka korišteno kao pomoć u identifikaciji ključnih izazova i predlaganju konkretnih rešenja za poboljšanje komunikacije.

Statistički metod je korišten kao pomoć u kvantifikaciji i kvantitativnoj analizi dobijenih informacija, a primijenjen je u analizi podataka prikupljenih tokom istraživanja, naročito kada su u pitanju podaci o finansijskim resursima, te stavovi ispitanika o modelima komunikacije, etičkoj svijesti i sl.

Metod modeliranja je korišten prilikom ocjenjivanja postojećih napora u osiguranju pravednog uticaja akcionih istraživanja na različite društvene grupe jer nam omogućava da identifikujemo ključne faktore koji utiču na pravičnost i predložimo unaprijeđenja kako bi se postigao željeni efekat na društvene grupe.

1.4.4. Metode prikupljanja podataka

Metod analize (sadržaja dokumenta), saglasno konceptualizaciji Termiza, prihvaćen je kao empirijska metoda istraživanja, iako se ne posmatra kao metoda direktnog prikupljanja podataka (Termiz, 2009, str. 404). U okviru ovog istraživanja, navedena metoda je primjenjena za sistematsku analizu relevantnih dokumenata i informacija, sa fokusom na identifikaciju ključnih izazova i prepreka u dostupnosti finansijskih resursa namenjenih provođenju akcionih istraživanja u oblasti socijalnog rada, te dobijanje uvida u prethodna saznanja, trendove i diskusije u vezi sa izazovima u komunikaciji između istraživača i praktičara, etici akcionih istraživanja i mjerenju pravednog uticaja na različite društvene grupe u akcionim istraživanjima u socijalnom radu.

Anketiranje – U okviru ove metode kao tehnika korišten je anketni upitnik, kao glavna metoda prikupljanja podataka. Odlučili smo se za anketni upitnik zbog njegove praktičnosti, efikasnosti i sposobnosti da skupljene informacije precizno kvantifikuje. Naime, anketni upitnik omogućava širok obuhvat ispitanika, čime se dobija reprezentativan uzorak, a istovremeno omogućava standardizovan pristup pitanjima, čime se povećava pouzdanost rezultata.

Rezultati dobijeni primjenom ovih metoda omogućavaju detaljno razumijevanje izazova u dostupnosti finansijskih sredstava za akciona istraživanja u socijalnom radu, analizu trenutnih modela komunikacije između istraživača i praktičara socijalnog rada, procjenu nivoa svijesti o etičkim pitanjima među istraživačima, kao i ocjenu postojećih napora u osiguranju pravednog uticaja akcionih istraživanja na različite društvene grupe. Također, rezultati omogućavaju sagledavanje sličnosti i razlika u odnosu na prethodna saznanja, identifikaciju aktuelnih trendova i informacija koje će doprinijeti unaprijeđenju buduće prakse u oblasti socijalnog rada.

1.4.6. Izvori podataka

Izvori podataka u ovom radu su:

- Zakonski dokumenti:
  - o Okvirni zakon o osnovama naučno-istraživačke djelatnosti i koordinaciji unutrašnje i međunarodne naučno-istraživačke saradnje Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", broj 43/09);
  - o Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom FBiH ("Službene novine FBiH", br. 36/1999, 54/2004, 39/2006, 14/2009, 7/2014 - rješenje US BiH, 45/2016, 19/2017 - drugi zakon i 40/2018).
- Stručni radovi i literatura koja spada u oblast socijalnog rada i unaprijeđenje socijalnog uključivanja u BiH, te naučna istraživanja na temu akcionih istraživanja u području socijalnog rada:
  - o Akademske članci;
  - o Akademske disertacije i diplomski radovi;
  - o Knjige i poglavlja iz knjiga;
  - o Radovi iz drugih relevantnih područja.

1.4.7. Statistički uzorak istraživanja

Uzorak ispitanika u ovom istraživanju uključuje 117 ispitanika iz reda akademskih istraživača koji su bili, jesu ili trenutno učestvuju u istraživačkim projektima u oblasti socijalnog rada, te stručnjaka u oblasti socijalnog rada koji rade direktno s pojedincima, porodicama, grupama ili zajednicama kako bi im pružili podršku i pomoć u različitim socijalnim situacijama.

Kako je istraživanje sprovedeno na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine, s ciljem uspostavljanja ravnopravne teritorijalne uključenosti svih gradova, istraživanje je sprovedeno putem online anketnog upitnika (Google forms) kako bi se omogućio širok pristup ispitanicima širom teritorije. Naime, ispitanici iz različitih gradova mogli su lako pristupiti anketi putem interneta, bez potrebe za fizičkim prisustvom na određenom mjestu, što omogućava brz i lak

pristup velikom broju ispitanika i doprinosi dobijanju reprezentativnog uzorka, obuhvatajući raznolike demografske, socijalne i teritorijalne grupe.

1.5. Naučna i društvena opravdanost istraživanja

1.5.1. Naučna opravdanost istraživanja

Naučna opravdanost ovog istraživanja se ogleda u tome da provedeno istraživanje može "doprinijeti produbljenu, proširenu, pouzdanosti i primjenjivosti naučnog saznanja o predmetu ili metodu nauke" (Termiz, 2009, str. 337) kao i u razvoju i usavršavanju postojećih teorijskih naučnih saznanja o predmetu istraživanja. Naime, ovo istraživanje ima snažnu naučnu opravdanost, usmjerenu ka suštinskim temama u oblasti socijalnog rada, fokusirajući se na ključne aspekte poput finansiranja istraživanja, komunikacije između akademske zajednice i praktičara, etičkih pitanja i pravednosti u akcionim istraživanjima, istraživanje ima potencijal za duboko razumijevanje izazova i potreba unutar ove oblasti.

Ciljevi istraživanja, uključujući identifikaciju ključnih izazova, omogućavaju precizno usmjeravanje na stvarne probleme s kojima se istraživači i praktičari u socijalnom radu svakodnevno susreću, te doprinose proširenu znanja i otkrivanju informacija koje su do sada možda nedostajale. Dodatno, korištenje raznovrsnih metoda, uključujući analizu sadržaja dokumenata i provođenje anketa, doprinosi holističkom pristupu istraživanju, jer ovaj pristup omogućava prikupljanje širokog spektra informacija i perspektiva, čineći istraživanje sveobuhvatnim.

Najzad, istraživanje ima potencijal da ne samo identifikuje izazove, već i da pruži smjernice za unaprijeđenje prakse socijalnog rada, a analiza dobijenih rezultata može poslužiti kao osnova za preporuke koje bi mogle unaprijediti finansiranje, komunikaciju, etičke standarde i postizanje pravednosti u akcionim istraživanjima.

1.5.2. Društvena opravdanost istraživanja

Društvena opravdanost ovog istraživanja ogleda se u sposobnosti da doprinese poboljšanju kvaliteta pružanja socijalnih usluga, kao i razumijevanju i prevazilaženju izazova sa kojima se suočavaju istraživači i praktičari socijalnog rada. Naime, ovo istraživanje ima potencijal da direktno utiče na poboljšanje uslova rada u oblasti socijalnog rada na različitim nivoima s obzirom da će se od akademskih istraživača prikupiti objektivni podaci koji se odnose na procjenu finansijskih sredstava koja se ulažu u istraživanje iz ove oblasti, istraživanje može identifikovati ključne prepreke koje ograničavaju efikasnost i obim akcionog istraživanja. Ovo je od suštinskog značaja jer može pomoći u izradi preporuka za povećanje sredstava za istraživanja u socijalnom radu, čime se podržava poboljšanje kvaliteta pruženih usluga.

Također, istraživanje stavova o komunikaciji između akademske zajednice i praktičara, etičkim pitanjima i pravednosti u akcionom istraživanju može pružiti uvid u dinamiku između istraživača i praktičara. Razumijevanje ovih faktora je ključno za izgradnju efikasnih strategija saradnje, podizanje svijesti o etičkim principima i osiguranje poštenih rezultata istraživanja. U skladu s navedenim možemo zaključiti kako društvena opravdanost ovog istraživanja leži u njegovoj sposobnosti da direktno utiče na unaprijeđenje prakse socijalnog rada, poveća efikasnost akcionog istraživanja i doprinese boljem pružanju socijalnih usluga u zajednici.

1.6. Kategorijalno pojmovni sistem istraživanja

U kontekstu kategorijalno pojmovnog sistema istraživanja, bitno je naglasiti da se proces naučnog saznanja temelji na kontinuiranom definisanju i redefinisaju pojmova (Termiz, 2009, str. 87), pri čemu je važno istaknuti da je ovo stalno oblikovanje pojmova suštinski dio dinamičnih procesa i procedura inherentnih naučnom shvatanju i stvaralaštvu (Termiz, 2009, str. 337). Ova formulacija naglašava da u kategorijalnom konceptualnom sistemu istraživanja proces sticanja naučnog znanja uključuje stalno definisanje i redefinisane pojmova, pri čemu navedena dinamika ukazuje na kontinuirano oblikovanje pojmova kao ključnog elementa naučnog razumijevanja i kreativnosti,

naglašavajući da je prilagodljivost i evolucija koncepata inherentna prirodna karakteristika ovog procesa.

U okviru ovog istraživanja osnovni kategorijalni pojmovi su akciona istraživanja i socijalni rad.

Akciona istraživanja – Četrdesetih godina prošlog vijeka Kurt Levin je ovu vrstu istraživanja uveo u metodologiju sa uvjerenjem da je moguće proučavati pojave i istovremeno ih mijenjati, koristeći mjerenje i posmatranje efekata promjena (Gojkov, Krulj, Kundačina, 2002, str. 13). U okviru socijalnog rada, akciono istraživanje se koristi kao sredstvo za postizanje inovativnih aspekata nauke i aktivnosti, suprotstavljajući se kontrolnoj funkciji koja može biti ograničavajuća, pri čemu ova perspektiva posebno naglašava integraciju prakse i istraživanja, povezanost stvarnosti i teorije, i izvršavanje stručnih zadataka u stvarnom životnom okruženju uz korištenje naučnih i stručnih znanja (Termiz, 2009, str. 119).

Kao značajne osobine akcionih istraživanja, Gojkov, Krulj i Kundačina ističu:

1. „usmjerena su ka rješavanju posebnih praktičnih problema;
2. nalazi su im brzo primjenjivi u rješavanju postavljenog problema;
3. svrha organizovanja istraživanja je poboljšanje funkcije nekog sistema;
4. odlikuju se fleksibilnošću, prilagodljivošću;
5. problemi i nalazi istraživanja iskustvene su prirode;
6. uzorak je netipičan, a nalaz neuopštiv i
7. slab nadzor nad stranim i nad nezavisnom promjenjivom“ (Gojkov, Krulj, Kundačina, 2002, str. 13-14).

Prema Milosavljeviću akciona istraživanja su u suštini kvalitativni teorijsko-metodološki pristup koji se bitno razlikuje od drugih istraživačkih strategija u smislu postavljenih ciljeva, svrhe i principa (Milosavljević, 2013, str. 119) i predstavljaju ideju „osmišljenih, sistematskih i organizovanih socijalnih promjena u interesu ljudi i njihovih zajednica, a uz aktivnu stvaralačku i ciljno usmjerenu saradnju istraživača i građana“ (Milosavljević, 2013, str. 112).

Socijalni rad - Termin "socijalni rad" prvi put se pojavio u članku iz 1899. godine napisanom od strane pionirke socijalnog rada, Mary Richmond, koji je pod nazivom "The Settlement and Friendly Visiting", objavljen 1930. godine (Šarić, 2015, str. 20). Malcom Payne ističe kako je socijalni rad socijalno konstruirana djelatnost, navodeći kako su teorije koje nastaju u socijalnom

radu proizvod socijalnog konteksta u kojem su stvorene te da i one same utiču na taj kontekst (Payne, 1991, str. 7-8), dok je osnovna Philipova ideja da socijalni rad vrši svoju ulogu na taj način da integriše subjektivna stanja osobe i njezin objektivni status u *socijalni subjekt* (Philip, 1979).

To znači da socijalni radnik nije fokusiran samo na promatranje objektivnih činjenica ili vanjskih okolnosti sa kojima se osoba suočava, već uzima u obzir i subjektivna iskustva, osjećaje i unutrašnje stanje pojedinca. Naime, kroz ovu integraciju socijalni radnik nastoji stvoriti potpuno razumijevanje osobe kao *društvenog subjekta*, što podrazumijeva gledanje ne samo na vanjske izazove i situacije s kojima se osoba suočava, već i na svoja unutrašnja iskustva, uvjerenja i emocionalna stanja. Navedeno stvara dublje razumijevanje složenosti ljudskog iskustva, a socijalni radnik može pružiti ciljanu podršku usmjerenu na stvarne potrebe i dobrobit pojedinca u društvenom kontekstu.

Šadić dodatno naglašava kako je socijalni rad „nastao iz filantropskih i humanitarnih aktivnosti i od samog početka je pružao pomoć siromašnim, bolesnim i bespomoćnim. Vremenom se uočilo da pružanje pomoći, kako u zadovoljenju elementarnih potreba klijenata tako i u psihosocijalnom radu, nije lagan niti jednostavan posao“ (Šadić, 2014, str. 83). Navedena definicija ukazuje na kompleksnost i izazove s kojima se susreće socijalni rad te nužnost stručnosti i angažmana u obavljanju ovog posla.

Prema riječima Dževada Termiza, socijalni rad se nužno bavi osobama koje se nalaze u situaciji naglašene socijalne potrebe, koja može nastati iz različitih uzroka kao što su starost, bolest, gubitak posla, poremećeno ili devijantno ponašanje i sl. On identifikuje ključne elemente koji čine unaprijeđen predmet istraživanja u socijalnom radu, uključujući uzroke socijalnih potreba, ulogu subjekata u situaciji socijalne potrebe i onih koji pružaju socijalnu pomoć, očekivanja korisnika i ciljeve pružatelja socijalne pomoći, aktivnosti u procesu pružanja socijalne pomoći, metode i sredstva koja se koriste u socijalnoj intervenciji, te svi bitni efekti pružanja socijalne pomoći (Termiz, 2001, str. 63).

2. TEORIJSKI OKVIR RADA

2.1. Metodologija i struktura istraživanja u društvenim naukama

Zelenika (2000, str. 43) definiše nauku kao sistematično organizovano i argumentovano skupljanje znanja o stvarnosti, postignuto primjenom određenih objektivnih istraživačkih metoda radi spoznaje zakonitosti prirodnih i društvenih fenomena. Ona se oslanja na dokaze i strukturirano razumijevanje objektivne stvarnosti, uključujući činjenice, koncepte, principe, teorije i zakone, pri čemu se ova znanja stiču kroz objektivne i naučne metode s ciljem otkrivanja zakonitosti koje upravljaju prošlim, sadašnjim i budućim pojavama te poboljšanja ljudske prakse. Sam termin naučno istraživanje definiše se kao „osmišljeno, planirano, nacrtom uređeno istraživanje, sa tačno utvrđenim postupcima; organizovano s ciljem da bi se u određenoj oblasti nauke došlo do saznanja o određenim pojavama koje su predmet proučavanja“ (Gojkov, Krulj i Kundačina, 2002, str. 168). S navedenim se slaže i Termiz koji istraživanje smatra specificiranom djelatnosti koja je „usmjerena prvenstveno na sticanje saznanja o istinitosti predmeta od interesa; ona je u tom cilju namjerna, organizovana i svrsishodna; ona se u tom cilju obavlja raznim metodama primjerenim zadatku“ (Termiz, 2022, str. 55).

Metodologija naučnog istraživanja predstavlja ključni element koji obuhvata različite naučne tehnike i metode, usklađene s opštim ciljem istraživanja, što je bitna karakteristika svakog naučnog istraživanja, a uključuje sistematično planiranje načina, puteva, metoda i procedura istraživanja kako bi se u okviru određene naučne discipline istraživali problemi i pružili odgovori na suštinska pitanja (Gojkov, Krulj i Kundačina, 2002, str. 144). Metodologija se odnosi na sistemski pristup izvođenju određene aktivnosti, pri čemu se važnost metoda potvrđuje njenom primjenom u potvrđivanju tačnosti naučnih stavova, pri čemu osnovne karakteristike naučnog saznanja, te time i naučnih metoda, uključuju:

- Objektivnost;
- Pouzdanost;
- Preciznost;
- Sistematičnost i

- Općenitost (Zelenika, 2000, str. 317).

Kada je reč o definisanju obuhvata metodologije u kontekstu socijalnog rada, perspektiva naglašena među autorima ove oblasti stavlja poseban naglasak na metodologiju primjene naučnog i stručnog znanja s ciljem intervencije u socijalne fenomene. Ističe se važnost integracije naučnog znanja s praktičnom primjenom u društvu, težnja za aktivnom ulogom naučnog saznanja u društvenom napretku, kao i razlikovanje između fundamentalne, primenjene i razvojne nauke, a primjećuje se i nedovoljna pažnja posvećena razlikovanju između teorijskog saznanja i njegove praktične primjene u društvenoj stvarnosti, kao i nedovoljno jasno razlikovanje između nauke i naučnog znanja s jedne strane i stručnih saznanja i vještina s druge strane (Termiz, 2001, str. 10).

Sama struktura istraživanja, prema Termizu (2022, str. 58-59) sastoji se iz tri etape od kojih prva podrazumijeva postojanje problema koji je potrebno istražiti, otkrivanje izvora saznanja o problemu i identifikaciju naučnog saznanja o problemu, te preliminarno određenje mogućeg predmeta istraživanja i njegovu artikulaciju u formi istraživačke teme. Druga etapa predstavlja konceptualizaciju istraživanja koja uključuje formiranje paradigmatičkih postavki, definisanje projektnog zadatka i izradu idejnog projekta, dok posljednja, treća etapa „obuhvata izradu projekta istraživanja kao naučnog i operativnog dokumenta, odnosno nacрта naučne zamisli, instrumenata i planova istraživanja i njihovu provjeru i realizaciju istraživanja“ (Termiz, 2022, str. 59).

Kada je riječ o proučavanju društvenih procesa i ljudskog ponašanja u različitim kontekstima, naučnici moraju djelovati s posebnim oprezom. Za razliku od svakodnevnog iskustva, gdje možemo brzo donijeti zaključke, kompleksnost društvenog ponašanja zahtijeva temeljitu analizu i pažnju prema mnogim faktorima. Već i sam termin *društvene nauke*, kako ističe Termiz, „izražava činjenicu da je riječ o skupu-kompleksu nauka i naučnih disciplina koje imaju neke bitne zajedničke odredbe, ali takođe[r] i znatne značajne posebnosti po kojima se razlikuju jedna od druge“ (Termiz, 2001, str. 36). Specifičnost društvenih fenomena, koja utiče na metodologiju njihovog istraživanja, ogleda se u kompleksnosti koja proizlazi iz prisustva različitih, međusobno povezanih varijabli, a koje uključuju faktore iz različitih domena podložnim neprestalnim promjenama, rezultirajući izuzetno složenim sistemima uzajamnih interakcija determinisanim velikim brojem faktora (Montgomery, Jež, Prelević, 2008, str. 14). Naime, društvena istraživanja se bave proučavanjem ljudskog ponašanja, društvenih interakcija i struktura, kao i njihovih uticaja na društvo u cjelini, te je važno naglasiti značaj uzimanja u obzir širokog spektra faktora, kao što

su kulturni kontekst, individualne razlike i socijalni uticaji s ciljem razumijevanja društvenih pojava. Osim toga, društvena stvarnost je dinamična i neprestalno se mijenja pod uticajem različitih faktora te su društvena istraživanja često usmjerena na praćenje tih promjena i razumijevanje njihovih uzroka i posljedica. U kontekstu društvenih istraživanja, kojima se istražuju društvene pojave, Termiz nastoji dati odgovor na koncept definisanja društvene pojave navodeći kako se suština društvene pojave temelji na sljedećem:

- „nužna komponenta svake osnove bilo koje društvene osnove je 'supstanca' – 'supstancija', a to je čovjek, njegova zajednica, grupa-društvo;
- na toj osnovi i unutar nje javljaju se specifične konstitucije u određenim (nekim) oblicima;
- svaka društvena konstitucija zasniva se, opstaje, funkcionira, djeluje specifičnim aktivnostima i odnosima, unutrašnjim i spoljnjim, ostvarujući nužne i specifične veze;
- svaka pojedinačna i posebna društvena pojava je splet, struktura suštine koja se manifestuje kao suština te dotične predmetne pojave;
- svaka društvena pojava stoga istovremeno ima (nju čine) više suština raznih nivoa opštosti i stepena određenosti;
- neposredna suština određene, predmetne pojave, bila ona materijalna ili ne, jeste u njenoj strukturi, odnosima i vezama, njenoj aktivnosti i funkcijama, njenoj kvalitativnoj i kvantitativnoj određenosti i obliku“ (Termiz, 2016, str. 151).

Zajednički predmet svih društvenih nauka, kako je to istakao Termiz, je „čovjek kao društveno biće, njegova psihosocijalna struktura, zajednice, grupe, i organizacije koje stvara i u kojima živi – njihove strukture i funkcije, odnosi i veze u kojima se nalazi i u koje stupa, njegove individualne i kolektivne potrebe i načini na koje to zadovoljava“ (Termiz, 2001, str. 38). To znači da je ključno razumijevanje kako pojedinac funkcionira i interagira u društvenom kontekstu, kao i uloga koju zajednice, grupe i organizacije imaju u oblikovanju ljudskog iskustva, pri čemu kroz ovakvo istraživanje čovjeka kao društvenog bića, društvene nauke dobijaju dublji uvid u ljudsku prirodu i društvene procese, što omogućava razvoj teorija i praksi koje mogu doprinijeti boljem razumijevanju i poboljšanju društva kao cjeline.

2.2. Specifičnosti akcionih istraživanja u oblasti socijalnog rada

Rezimirajući definicije akcionih istraživanja, Maksimović zaključuje da ona predstavljaju poseban proces koji uključuje kombinaciju različitih metoda s ciljem podizanja svijesti, poticanja interakcija među grupama i generacijama te motivisanja ljudi za aktivno djelovanje u promjeni, kako na individualnom, tako i na zajedničkom nivou (Maksimović, 2012, 235). Prema Ševkušiću (2008, str. 91), dvije su uobičajene definicije akcionog istraživanja od kojih prva ističe da se radi o analizi socijalne situacije s ciljem poboljšanja kvalitete djelovanja u njoj, što uključuje procese poput pregleda, dijagnostike, planiranja, provedbe i praćenja rezultata, dok druga definicija ističe akciono istraživanje kao postupak koji se provodi "na terenu", gdje se korak po korak rješava konkretan problem u stvarnoj situaciji, uz korištenje različitih tehnika kao što su dnevници, intervjui, studije slučaja i opservacija.

Akciona istraživanja u oblasti socijalnog rada karakterišu specifičnosti koje ih čine jedinstvenim u odnosu na istraživanja u drugim disciplinama. Jedna od ključnih karakteristika je multidisciplinarnost, što znači da se socijalni rad oslanja na znanja i metode iz različitih disciplina poput sociologije, psihologije, prava i ekonomije, omogućavajući integraciju različitih perspektiva i pristupa u istraživanju socijalnih problema. Integracija spoznaja može se sagledati na dva nivoa, pri čemu se na prvom nivou, u socijalnom radu prihvataju spoznaje iz heteronomnih izvora, posebno iz znanstvenih disciplina, što se široko odnosi na interakciju različitih područja znanja ili disciplina međusobno, kao i na dijalog koji se uspostavlja između disciplina u područjima znanstvenih istraživanja, projektiranja ili praktičnog djelovanja, dok je druga mogućnost integracije spoznaja unutar same prakse socijalnog rada, koja je tokom svog razvoja obuhvatila sve više područja djelovanja i različite teorijske pravce bez jedinstvenog okvira koji bi ih objedinjavao (Miljenović, 2009, str. 172).

Kada se raspravlja o konceptima akcionih istraživanja, ističe se kako ona predstavljaju novi pristup kvantitativnoj metodologiji koji premašuje jednostavno otkrivanje i opisivanje društvenih problema. Ova istraživanja također uključuju aktivno učešće u rješavanju tih problema, pri čemu se odluke ne donose proizvoljno, već na temelju čvrstih argumenata koji su proizašli iz prethodnih empirijskih istraživanja, čiji su rezultati podvrgnuti najstrožijoj kritici (Termiz, 2001, str. 129). Najvažnije postavke koncepcije istraživanja moguće je formulirati na sljedeći način:

- „prioritetni cilj akcionih istraživanja je promjena socijalne situacije, a naučno saznanje i provjera naučnih hipoteza je paralelni ili prateći cilj...;
- u akcionim istraživanjima se problem istraživanja otkriva, a ne bira...;
- princip vrijednosne neutralnosti u akcionim istraživanjima zamjenjuje se aktivnom participacijom [što] zahtijeva akcioni angažman istraživanja usmjeren na rješavanje problema [i] podrazumijeva vrijednosnu opredjeljenost kako prema problemu, tako i prema rješenju, prema klijentu i metodama ostvarivanja rješenja [pri čemu je] u socijalnom radu vrijednosna orijentacija humanistička“ (Termiz, 2001, str. 129-130).

Istraživanja u socijalnom radu često su usmjerena na multikulturalizam, odnosno na praktične probleme i izazove s kojima se suočavaju pojedinci, porodice i zajednice, pri čemu ista imaju za cilj generirati znanje koje će direktno doprinijeti poboljšanju prakse socijalnog rada i kvalitete života klijenata. Razvoj multikulturalizma kao koncepta koji utiče na praksu i teoriju socijalnog rada proizlazi iz pitanja kojima se socijalni rad bavio od svog nastanka, a poseban uticaj imala su pitanja i problemi vezani za rasizam i položaj rasa u društvu, pitanja etniciteta, statusa rodni skupina te pitanja povezana s klasnom pripadnošću pojedinaca u društvu.

Multikulturalizam kao koncept, s jedne strane, uključuje razmatranje doprinosa koje članovi manjinskih grupa mogu donijeti u odnosu na dominantnu kulturu u društvu, dok s druge strane obuhvata specifične međukulturalne interakcije koje se pojavljuju na različitim razinama (Žganjec, Miljenović, 2011, str. 312). Značaj multikulturalizma u istraživanjima u socijalnom radu ogleda se u njegovoj sposobnosti da promoviše inkluzivnost, razumijevanje konteksta, pravednost i ravnopravnost, prevenciju i intervenciju te kvalitetnije rezultate u praksi. Osim toga, kroz multikulturalni pristup, istraživači mogu bolje razumjeti potrebe i resurse različitih kultura i identiteta, što omogućava prilagođavanje intervencija i pružanje podrške koja je adekvatna i pristupačna za sve klijente. Ovo je od suštinskog značaja u radu sa različitim grupama klijenata, jer omogućava socijalnim radnicima da grade povjerenje, podržavaju autonomiju i promovišu dobrobit svih članova zajednice.

Još jednu, možda čak i najvažniju, specifičnost istraživanja u oblasti socijalnog rada predstavljaju etički izazovi, s obzirom da istraživači često rade s ranjivim populacijama i osjetljivim temama što zahtjeva poštovanje etičkih principa, zaštitu privatnosti i prava ispitanika. Riječ *etika* potiče iz grčkog pojma *ethos* i označava disciplinu koja istražuje moral i ponašanje u skladu s moralnim

načelima (Čedić et al., 2007, str. 141). Etička odgovornost istraživača se manifestuje kroz sve faze provedbe istraživanja, počevši od postavljanja problema istraživanja do prezentacije rezultata pri čemu istraživač ima obavezu razmatrati etičke aspekte svog istraživačkog rada pridržavajući se načela minimaliziranja negativnih posljedica na ispitanike, osiguravajući njihovu udobnost i informiranost te dobivajući njihovu saglasnost za sudjelovanje. Pritom, treba poštovati privatnost ispitanika, osigurati anonimnost podataka i pružiti im mogućnost povlačenja iz istraživanja, te se držati objektivnosti tokom cijelog postupka istraživanja, izbjegavajući selektivnost u svim aspektima, uključujući i obradu, analizu i interpretaciju rezultata (Milas, 2005; Tkalac Verčić et al., 2010). Pridržavanje etičkih principa u istraživanjima socijalnog rada, osim što osigurava zaštitu prava i dobrobiti ispitanika (posebno ranjivih populacija), doprinosi pouzdanosti i vjerodostojnosti rezultata istraživanja, gradi povjerenje u zajednici olakšavajući saradnju i podršku za socijalne programe, te održava profesionalni integritet struke i pokazuje posvećenost moralnosti, poštenju i odgovornosti prema klijentima i zajednici.

Čak i sama metodologija istraživanja u oblasti socijalnog rada razlikuje se od tradicionalnih pristupa metodologije društvenih nauka, pri čemu se njena specifičnost ogleda u „predmetu socijalnog rada i razinama analize (metodološkim kompleksima) kojima se ona bavi“ (Termiz, 2005, str. 141). Specifičnost predmeta istraživanja u nauci o socijalnom radu proizlazi iz karakteristika subjekata uključenih u ovu djelatnost i načina na koji se ona obavlja, pri čemu predmetom istraživanja mogu biti i aktivnosti koje nisu nužno naučno utemeljene, što znači da socijalni rad uključuje i prirodne procese, ponašanja i aktivnosti. Halmi procjenjujući stanje u domeni savremenog socijalnog rada naglašava kako postavljanje fokusa na akciona istraživanja predstavlja efikasan raskid s tradicionalnim špekulativnim naslijeđem socijalnih nauka, te prevazilaženje ograničenja parcijalnih istraživanja koja su karakteristična za specifične oblasti sociologije, ali dodaje i to da ovaj pozitivan pristup preciznosti često dovodi istraživače u jednostrani empirizam, što rezultira uskim fokusom njihovih istraživanja (Halmi, 1987, str. 88). Takva tendencija je problematična jer ne omogućava naučno razumijevanje kompleksnih socijalnih fenomena koji se otkrivaju kroz ova istraživanja.

U skladu s navedenim, zaključujemo da istraživanja u socijalnom radu predstavljaju kompleksan i dinamičan proces usmjeren na rješavanje praktičnih problema i unapređenje kvalitete života u zajednici. Osim razumijevanja socijalnih problema, istraživanja imaju za cilj pronalaženje

efikasnih intervencija koje će unaprijediti stanje u zajednici, što podrazumijeva saradnju s klijentima, organizacijama civilnog društva, javnim institucijama i akademskom zajednicom kako bi se osiguralo da pronađena rješenja budu adekvatno primijenjena i podržana. Nadalje, važno je istaknuti da istraživanja u socijalnom radu često imaju praktičnu primjenu, budući da rezultati direktno utiču na razvoj politika, programa i intervencija u praksi socijalnog rada radi učinkovitog odgovora na socijalne potrebe zajednice.

2.3. Metodologija akcionih istraživanja u socijalnom radu: prednosti i ograničenja

Metodologija akcionih istraživanja u socijalnom radu odnosi se na pristup istraživanju koji kombinuje teorijsko znanje s praktičnom akcijom u cilju rješavanja konkretnih problema ili unapređenja prakse socijalnog rada. Ovaj pristup podrazumijeva aktivno učešće istraživača u terenskom radu, saradnju s klijentima i drugim akterima, te primjenu naučnih metoda u stvarnim situacijama kako bi se generisala relevantna znanja i ostvarile konkretne promjene. Identifikacija predmeta akcionih istraživanja u socijalnom radu predstavlja poseban izazov, a tome doprinose brojni relevantni faktori, pri čemu se s jedne strane, postavlja pitanje naučne utemeljenosti specifične ljudske djelatnosti kao što je socijalni rad, dok s druge strane postoji kompleksnost određivanja prirode aktivnosti koje obuhvata ova disciplina i definisanja područja njenog istraživanja (Halmi, 1987, str. 88).

Termiz (2001, str. 63) ističe kako se kao suštinski predmeti istraživanja u socijalnom radu javljaju:

- “uzroci i uslovi nastanka stanja ‘naglašene socijalne potrebe’;
- bitne odredbe subjekata u situaciji ‘naglašene socijalne potrebe’ i subjekata koji treba da ukažu odnosno da ukazuju socijalnu pomoć odnosno da obave ‘socijalnu intervenciju’;
- očekivanja korisnika – klijenta socijalne pomoći i ciljevi davalaca socijalne pomoći, uključujući i očekivanja i zahtjeve užih i širih društvenih zajednica, država, itd.;
- aktivnosti u procesu ‘davanja socijalne pomoći’, s jedne strane, ponašanje subjekata u ‘situaciji naglašene socijalne potrebe’, s druge, djelanje subjekata davalaca socijalne pomoći, a s treće, subjekata socijalnog okruženja, bližeg ili daljeg, s određenim interesima ili bez njih;

- metodi i sredstva koje treba, mogu se ili koriste u toku davanja socijalne pomoći - ‘socijalne intervencije’;
- svi bitni efekti davanja socijalne pomoći – ‘socijalne intervencije’” (Termiz, 2001, str. 63).

Metodologija istraživanja u socijalnom radu ističe opredjeljenje tradicionalne metodologije za analitičke pristupe, razdvajajući analitičke od sintetičkih, te deduktivnih od induktivnih metoda, a usredotočena na empirijska istraživanja, naglasak stavlja na induktivne metode, što odražava metodičku specifičnost istraživanja u socijalnom radu povezanu s opštim pristupom prema promjenama u socijalnoj situaciji, koja je uvijek empirijski konkretna i dinamična (Termiz, 2001, str. 67). Cilj akcionih istraživanja da izazovu promjene društvenih odnosa ističe i Halmi koji dodatno naglašava da je osnovni cilj obično unaprijediti socijalni položaj materijalno i kulturalno ugroženih slojeva populacije, te podržati demokratizaciju i humanizaciju životnih i radnih uvjeta ljudi, čime se teži smanjiti jaz između društvenih aktivnosti i teorijskih promišljanja o društvu, dopuštajući socijalnim radnicima - istraživačima aktivno sudjelovanje u praćenju socijalnih procesa (Halmi, 1987, str. 89). U navedenom kontekstu subjekti istraživanja prestaju biti pasivni promatrači te iznose vlastita mišljenja i stavove, čime se omogućava međusobna interakcija koja mijenja njihovo ponašanje, a upravo taj aspekt *dezobjektivizacije* predstavlja ključnu razliku akcionih istraživanja od drugih modela primijenjenih istraživanja, koji su obično povezani s pozitivističkom metodologijom.

Naglašavajući perspektivu profesora Dervišbegovića u domenu klasifikacije metoda u socijalnom radu, Termiz ističe Dervišbegovićevu podjelu na osnovne i pomoćne metode prema kriteriju njihove važnosti u identifikaciji i rješavanju problema, pri čemu osnovne metode uključuju: „metodi socijalnog rada u zajednici, metodu socijalne akcije, metodu socijalnog grupnog rada i metodu rada s pojedincem, dok pomoćne podrazumijevaju: metodu saradnje i koordinacije, metodu stručnog razgovora (intervjua), metodu socijalnih istraživanja i metodu administracije socijalnog rada (Termiz, 2005, str. 154). Kada su u pitanju metode prikupljanja podataka koje su specifične za istraživanja u socijalnom radu, kao najznačajnije metode prema Vidanoviću ističu se:

- „metode posmatranja, gdje se prednost eksplicitno ne daje ni jednom tipu posmatranja, a izrazit je psihološki pristup;
- Intervju u okviru kojeg se razlikuje:

- istraživački upitnik;
- klinički upitnik;
- dijagnostički upitnik;
- terapijski upitnik;
- upitnik (metod upitnika);
- studija slučaja;
- skale za procjenu porodičnih odnosa i funkcionisanje;
- genogram;
- eko-mapa;
- sociometrijski metod;
- analiza sadržaja“ (Termiz, 2001, str. 67).

Navedene metode prikupljanja podataka specifične su za istraživanja u socijalnom radu i imaju različite svrhe i primjene. Metode posmatranja omogućavaju istraživačima da direktno posmatraju ponašanje i interakcije između pojedinaca, porodica ili grupa, koristeći psihološki pristup za razumijevanje situacija. Ono što je važno istaći, a što je ranije istaknuto u ovom radu, je primjena induktivnog pristupa za analizu podataka prikupljenih navedenim metodama, pri čemu „teorija ne nastaje tako što se pojedinačni podaci istraživanja umeću u već unaprijed oformljenu sliku, već se slika formira i poprima oblik, na osnovu podataka prikupljenih tokom istraživanja” (Petrović, 2008, str. 3). Ovaj pristup omogućava istraživačima da otvoreno istražuju socijalne fenomene bez prethodnih pretpostavki ili ograničenja, što rezultira stvaranjem teorije koja je usklađena s realnim iskustvima i perspektivama pojedinaca ili zajednica koje se proučavaju. Naime, kroz induktivni pristup, istraživači imaju priliku da otkriju nove obrasce, trendove i uzroke socijalnih problema ili fenomena na temelju detaljne analize prikupljenih podataka, što omogućava dublje razumijevanje kompleksnosti socijalne stvarnosti i pruža osnovu za razvoj relevantnih i efikasnih intervencija u socijalnom radu.

Pristup koji se koristi u svim naučno-istraživačkim radovima, pa tako i u akcionim istraživanjima u socijalnom radu, počiva na temeljnim principima naučno-istraživačkih procesa, ali je važno naglasiti da se dodatno nadopunjuje specifičnim metodologijama koje se fokusiraju na posebna saznanja, metode i tehnike unutar određenih naučnih disciplina. Važnost metodologije, koja se smatra sistematičnim pristupom u izvođenju određene aktivnosti, potvrđuje se kroz njenu primjenu

u verifikaciji tačnosti naučnih stavova, pri čemu su osnovne karakteristike znanstvenog saznanja i metoda: objektivnost, pouzdanost, preciznost, sistematičnost i općenitost (Zelenika, 2000, str. 317).

U kontekstu kvalitativnih istraživanja u socijalnom radu Halmi ističe zamjerku koja se odnosi na nedostatak kriterija objektivnosti, reliabilnosti i validnosti, naglašavajući da kvantitativna istraživanja nisu upitna u ovom kontekstu s obzirom da se u njima „operira klasičnim statističkim tehnikama, [pa] se na osnovu stroge procedure pri testiranju hipoteza vidi da zaključci nisu proizvoljni” (Halmi, 1987, str. 90). Kada su u pitanju razlike između kvalitativnih i kvantitativnih istraživanja, one se prvenstveno odnose na to da se kvantitativna istraživanja obično oslanjaju na pozitivističku paradigmu¹, imaju za svrhu objektivno proučavanje događaja i ponašanja te traže objašnjenje i generalizaciju rezultata, dok se kvalitativna istraživanja oslanjaju na naturalističku paradigmu, istražuju subjektivna iskustva i perspektive ljudi kako bi razumjela događaje ili ponašanje u specifičnom kontekstu. Osim toga, procesi kvantitativnih istraživanja uključuju precizno mjerenje i statističku analizu podataka, dok se u kvalitativnim istraživanjima događaji prirodno odvijaju, a podaci analiziraju interpretativnim metodama, pa i ishodi kvantitativnih istraživanja često uključuju traženje uzročnih veza i generalizaciju rezultata, dok su ishodi kvalitativnih istraživanja često detaljni opisi samih događaja ili ponašanja koji su specifični za određeni kontekst i pojedince (Stinger, 2004, str. 16).

S aspekta Halmijeve kritike (1987) koja se odnosi na nedostatak kriterija objektivnosti, reliabilnosti i validnosti značajno je ipak istaći kako se prioritetni cilj akcionih istraživanja, za razliku od tradicionalnih istraživanja, i ne temelji na isključivo na naučnoj spoznaji istraživanog problema nego na težnji da se rezultati istraživanja primjene u praksi kako bi se podstakle promjene u socijalnom okruženju. Ova težnja za primjenom istraživačkih rezultata u stvarnom svijetu opravdava akciona istraživanja jer ih usmjerava ka praktičnoj koristi i mogućem pozitivnom uticaju na društvo, čime se nadoknađuju nedostaci u standardnim metodološkim kriterijima.

---

¹ Pozitivistički teorijsko-metodološki pravac je nastao tokom 19. vijeka, a razvio se krajem 19. i početkom 20. vijeka, a svoje uporište ima u stavovima Sen-Somona iako se njegovim tvorcem smatra Ogist Kont (detaljnije vidi: Termiz, 2001, poglavlje: 2.1.1. Pozitivistički teorijsko-metodološki pravac, str. 77-79).

Termiz dodatno, s aspekta istraživačkih metoda, naglašava kako su njihove bitne karakteristike ograničene karakteristikama predmeta istraživanja, sposobnostima istraživača i okolnostima u kojima se primjenjuju, pri čemu kao tipične uloge ovih metoda navodi sljedeće:

- „neposredna primjena uz poštivanje svih pravila metoda i svih njenih oblika;
- aplikacija naučnog metoda u primjeni naučnog metoda saglasno svojstvima predmeta i potrebama saznanja;
- postojeći naučno-istraživački metod služi kao osnov za izvođenje novog metoda;
- naučno istraživački metod djeluje kao inspiracija za izgrađivanje posebnog metoda“ (Termiz, 2001, str. 70).

Ono što je važno istaći je činjenica da se odabir istraživačkih instrumenata i metoda temelji na prirodi istraživačkog problema, pri čemu istraživač treba realno procijeniti svoje sposobnosti i razumjeti prednosti i nedostatke svakog alata ili metode u procesu istraživanja. Ovaj proces evaluacije treba biti objektivn i temeljan, s obzirom na različitost istraživačkih tehnika i pristupa koji se primjenjuju u području socijalnih istraživanja. Nije rijetkost da se u naučnim istraživanjima koristi i kombinacija različitih naučnih metoda s ciljem postizanja dubljeg razumijevanja istraživnog fenomena ili problema, povećanja pouzdanosti rezultata, te provjere i potvrde dobijenih nalaza putem različitih pristupa. U ovom kontekstu često se koristi i kombinacija kvantitativnih i kvalitativnih istraživanja.

Uzimajući u obzir kritike prema kvalitativnim metodama koje iznosi Halmi (1987), možemo postaviti pitanja: Da li kvantitativne metode obogaćuju istraživanje svojom preciznošću i sposobnošću za generalizaciju rezultata, dok kvalitativne metode pružaju dublje razumijevanje konteksta i perspektiva? Ili pak, da li kvalitativne metode mogu umanjiti vrijednost istraživanja svojim nedostatkom objektivnosti i pouzdanosti, dok kvantitativne metode mogu ostati površne u razumijevanju složenih fenomena? U svakom slučaju, s aspekta akcionih istraživanja u socijalnom radu, a s obzirom na njihove, prethodno obrazložene prioritetne ciljeve, kombinovanje navedenih metoda zasigurno može samo doprinijeti pouzdanosti rezultata istraživanja i možda njihovoj učestalijoj primjeni od strane pobornika kvalitativnih istraživanja.

2.4. Etika socijalnog rada u akcionim istraživanjima

Kada razmatramo načela socijalnog rada, referiramo se na moralne smjernice i etičke principe koji oblikuju kontekst savremenog socijalnog rada. U ovom kontekstu, bitno je razgraničiti etiku i moral, pri čemu se etika definiše kao grana filozofije koja analizira ljudsko ponašanje u kontekstu moralnih dilema i razlikovanja između dobra i zla, dok se moral odnosi na stvarne norme koje vladaju u određenoj kulturnoj sredini. U savremenoj filozofiji postoje dva osnovna teorijska pristupa donošenju etičkih odluka: etički relativizam i etički apsolutizam, pri čemu etički relativisti odbacuju čvrsta moralna pravila, preferirajući odluke temeljene na kontekstu i posljedicama, te ih donose ili odbacuju ovisno o željenim rezultatima ili njihovim potencijalnim negativnim posljedicama, dok etički apsolutisti vjeruju u važnost čvrstih moralnih pravila i smatraju da neke akcije imaju inherentno dobre ili loše karakteristike bez obzira na posljedice, te naglašavaju formulisanje etičkih pravila u svakom pojedinačnom slučaju (Žganec, 1999, str. 19).

Odnos između etike i morala može se opisati kao veza između teorijskih rasprava (etika) i praktične primjene moralnih normi u svakodnevnom životu (Kregar, Marčetić, Grubišić, 2016, str. 23). Današnji standardi socijalnog rada promovišu sveobuhvatno sagledavanje pojedinca unutar njegovog okruženja, s naglaskom na načelima socijalne pravde i ljudskih prava, a posebna pažnja se pridaje kvaliteti odnosa između socijalnog radnika i korisnika, gdje su ključne vrijednosti poštivanje jedinstvenosti svakog pojedinca, njegovo dostojanstvo te pravo na samoopredjeljenje ili aktivno sudjelovanje korisnika u procesu donošenja odluka o svom životu (Miljenović, 2009, str. 184).

S aspekta etičnosti u akcionim istraživanjima u socijalnom radu Halmi naglašava kako su tehnike akcionog istraživanja, poput sudjelujućeg promatranja i dubinskog intervjua, često usmjerene na pojedinca, male grupe i lokalne zajednice, što čini objavljivanje rezultata osjetljivim zbog mogućnosti negativnih reakcija pojedinaca ili grupa, pri čemu dodaje kako za istraživača koji zastupa "vrijednosno-neutralnu" poziciju, jedina obaveza je poštivanje principa objektivnosti i nepristrano izvještavanje o opažanjima, te se svaki prigovor koji nije vezan uz tu obavezu smatra neprikladnim i irelevantnim (Halmi, 1987, str. 91). Naime, stav da je jedina obaveza istraživača poštovanje principa objektivnosti i nepristrano izvještavanje o opažanjima odražava tradicionalni poziv na neutralnost i objektivnost u istraživačkom radu. Međutim, u savremenim raspravama o

etici istraživanja sve je više prepoznavanja važnosti uzimanja u obzir etičkih i moralnih pitanja koja proizlaze iz istraživačkih aktivnosti, pa iako je objektivnost važna, istraživači bi također trebali biti osjetljivi na pitanja poput etičnosti, integriteta i društvene odgovornosti u svom radu, pri čemu ignoriranje prigovora koji nisu povezani isključivo s objektivnošću može dovesti do propuštanja važnih aspekata istraživanja i negativnih posljedica za ispitanike i zajednicu. Ovo dosadno podržava i činjenica da su međunarodne deklaracije o ljudskim pravima i informiranom pristanku promijenile dinamiku slobodnog izvođenja profesionalnih i finansiranih istraživanja, stavljajući ih pod nadzor. Tako je u SAD-u, prva jasna federalna politika (Federalna politika za zaštitu ljudskih subjekata) zahtijevala prethodnu reviziju institucionalnog odbora za reviziju za sve projekte koji koriste federalna sredstva, što je izazvalo zabrinutost među istraživačkim univerzitetima zbog mogućeg gubitka finansiranja i rezultiralo strožim procesima nadzora i odobravanja (Brydon-Miller, Greenwood, 2006, str. 119). Uz to, projekti akcionog istraživanja suočavali su se s dodatnim izazovima, s obzirom na svoju otvorenu prirodu i nedostatak unaprijed definisanih metoda i ciljeva, što je rezultiralo ograničavanjem ili odbijanjem odobrenja za njihovo provođenje od strane nekih univerzitetskih institucionalnih odbora za reviziju.

Metode akcionog istraživanja promovišu skup etičkih normi koje uključuju učešće, demokratizaciju, međusobno poštovanje te stvaranje i korištenje znanja kroz zajedničko stvaralaštvo, a razlikuju se od normi koje prevladavaju u većini konvencionalnih istraživačkih i primijenjenih radova, a dugo su dominirale akademskom i javnom scenom, unoseći norme individualizma, nadmetanja i vlastitog interesa u mnoge postupke i pristupe konvencionalnih društvenih istraživanja (Greenwood, Brydon-Miller, Shafer, 2006, str. 82). Upravo iz ovog razloga, univerzitetski institucionalni odbori za reviziju se suočavaju s problematikom akcionih istraživanja koja, za razliku od konvencionalnih pozitivističkih studija u kojima istraživači imaju kontrolu nad procesom i ishodima, uključuju učesnike u određivanju pitanja, intervencija i razmišljanja, ne ostavljajući unaprijed određene procedure ili ishode.

Iako je u BiH članom 4. Zakona o osnovama naučno-istraživačke djelatnosti i koordinaciji unutrašnje i međunarodne naučno-istraživačke saradnje Bosne i Hercegovine (u nastavku ZNID) navedeno kako „naučni rad ne podliježe nikakvim ograničenjima ili formalnim zahtjevima osim onih koji proizilaze iz poštovanja standarda i etičnosti u naučnoistraživačkom radu, zaštite ljudskih prava, zaštiti lične i opšte sigurnosti na radu, kao i zaštiti okoliša”, s aspekta finansiranja opravdano

možemo reći kako prethodno navedena problematika primjene etičkih principa u akcionim istraživanjima *nije jedini problem*. Naime, u BiH finansijska izdvajanja za naučnoistraživačke radove, koji su jedan od najbitnijih indikatora za mjerenje ekonomije zasnovane na znanju i ključni pokazatelji njenog ravoja, nedostatna. O tome dovoljno govori već i činjenica kako je BiH jedina država evropskog kontinenta koja nema akademsku mrežu i nije spojena na Evropsku akademsku mrežu, pa iako još od 1988. godine posjeduje akademsku mrežu BIHARNET (koju su podržavale evropske institucije), usljed nedovoljnog finansiranja, ova mreža danas samo formalno postoji, ali uopšte ne funkcioniše, što predstavlja veliki hendikep za bosanskohercegovačku naučnu sferu (Žilić, Lisica, 2021, str. 6).

Činjenica je kako osiguravanje visokih etičkih standarda u procesu provođenja akcionih istraživanja zahtijeva pažljivo planiranje, pripremu, provedbu i izvještavanje o rezultatima istraživanja. Svaki korak u ovom procesu uključuje različite elemente koji zahtijevaju detaljno razmatranje i pažljivo vođenje tokom cijelog istraživačkog procesa, posebno zbog toga što nastojanje da se uspostavi kontrola nad samim procesom i njegovim ishodima može uticati na spontanost u akcionim istraživanjima. Naime, u konvencionalnom istraživačkom procesu koji kontroliše istraživač upravo je odgovornost istraživača da pruži garanciju da učesnici ne budu oštećeni istraživačkim procesima u kojima učestvuju, međutim, kako u akcionim istraživanjima učesnici sami određuju pravac i obim istraživanja, Brydon-Miller i Greenwood (2006, str. 122) opravdano postavljaju pitanje: *Kada zaštita postaje paternalizam, a briga kontrola?*

Etička mapa istraživanja obuhvata nekoliko ključnih faza, pri čemu je prva faza priprema istraživanja, nakon čega slijedi faza prikupljanja podataka i konačno faza izvještavanja. U fazama pripreme i prikupljanja podataka posebna pažnja se posvećuje odnosu između istraživača i sudionika, uključujući aspekte poput višestrukih uloga, socijalnog statusa i moći te vrijednosne pozicije istraživača. Bitan dio ove faze je i osiguranje pristanka sudionika na istraživanje, uz poštivanje načela dobrobiti, nenanošenja štete te zaštitu anonimnosti i povjerljivosti podataka, dok se u posljednjoj fazi, fazi izvještavanja, rezultati istraživanja prezentuju na odgovarajući i etički prihvatljiv način (Čorkalo Biruški, 2014, str. 397). Osim toga, važno je razmotriti i etičke aspekte koji se odnose na okvir, finansiranje i smjer istraživanja, gdje može doći do sukoba interesa i uticaja između finansijera ili sponzora i glavnog istraživača (McLaughlin, 2011, str. 59).

Dodatno, sukobi interesa mogu nastati iz različitih izvora kao što su reputacija istraživača, finansijski, emocionalni ili profesionalni interesi za napredovanjem ili čak proizaći iz situacija u kojima istraživači osjećaju privlačne i odbijajuće aspekte iste teme. Neke teme imaju manje mogućnosti za diseminaciju, manje su poželjne ili manje finansirane, što ih čini teže dostupnima za istraživanje, bez obzira na njihov značaj za društvenu zajednicu. Ovo su istakli Grady i Strom-Gottfried (2011) navodeći kao primjer istraživanje seksualnih prijestupnika koje može biti interesantna tema za istraživača, ali podrška i prilike u tom području mogu biti ograničene, zbog čega autor naglašava kako se akademici koji traže profesionalno napredovanje mogu naći u situaciji da biraju između područja s velikom potrebom za razumijevanjem i onih s većim resursima. Slično tome, istraživači socijalnog rada često se suočavaju s napetošću između uloga znanstvenika i praktičara, što postaje posebno izraženo kad se otkriju štetni učinci istraživanja ili kad sudionici istraživanja očekuju pružanje usluga kao rezultat svojeg sudjelovanja. Ovi sukobi se često odnose na pitanja povjerljivosti i ograničenja dijeljenja prikupljenih informacija, pa dok socijalna uloga može poticati intervencije i upućivanja na temelju uznemirujućih informacija, istraživačka uloga može takve akcije spriječiti ili čak ugroziti (Reamer, 2001, str. 434).

U skladu s navedenim možemo utvrditi kako se značaj etike socijalnog rada u akcionim istraživanjima ističe kroz stalnu potrebu za balansom između moralnih principa, etičkih standarda i praktičnih izazova istraživačkog procesa, pri čemu održavanje visokih etičkih standarda uključuje osvješćivanje potencijalnih sukoba interesa, pažljivo vođenje odnosa s učesnicima istraživanja te kontinuirano osiguravanje dobrobiti svih subjekata istraživanja, uz poštovanje principa autonomije, povjerljivosti i prava na informiranost. Integracija etičkih smjernica u akciona istraživanja osigurava integritet procesa istraživanja, promoviše socijalnu pravdu i ljudska prava te gradi povjerenje između istraživača i zajednice.

2.4.1. Uticaj konteksta i specifičnosti zajednice na akciona istraživanja

U prethodnom poglavlju istakli smo jednu od specifičnosti pristupa akcionim istraživanjima u kontekstu finansiranja nepoželjnih istraživanja navodeći kao primjer istraživanja koja uključuju seksualne prestupnike. Ipak, na odluke o provođenju akcionih istraživanja u socijalnom radu ne utiče samo mogućnost pristupa izvorima finansiranja nego i razumijevanje i uzimanje u obzir

konteksta i specifičnosti zajednice, koje je ključno za uspješno vođenje akcionih istraživanja i postizanje pozitivnih promjena u društvu. Naime, uticaj istraživanja je inherentno subjektivan, budući da isti rezultat može biti viđen kao ili pozitivan ili negativan ovisno o perspektivi različitih grupa ili unutar različitih konteksta, pa je ključno razmatrati faktore koji bi mogli povećati vjerovatnoću da će ishodi istraživanja biti smatrani korisnima od strane zainteresovanih/ugroženih grupa i neakademske saradnike (Reed, Rudman, 2023, str. 967). Ovo znači da percepcija rezultata istraživanja može varirati ovisno o tome ko ih promatra i u kojem kontekstu, zbog čega je važno uzeti u obzir različite faktore koji mogu uticati na to kako će rezultati istraživanja biti doživljeni od strane različitih grupa ili unutar različitih situacija, što pomaže istraživačima da izbjegnu potencijalno negativne posljedice, unatoč njihovim iskrenim namjerama.

Dodatno, razumijevanje konteksta u akcionim istraživanjima omogućuje istraživačima da bolje shvate perspektive korisnika, što je ključno jer oni mogu doživjeti planirane uticaje kao negativne ili štetne za svoje interese, pri čemu dublje razumijevanje konteksta, osim kompatibilnosti s biološkim i institucionalnim strukturama, uključuje i društvene svjetove te njihov uticaj na fizički svijet (Reed, 2008). U navedenom kontekstu možemo kao primjer navesti akciono istraživanje o poboljšanju obrazovnih mogućnosti za djecu u ruralnim područjima, u okviru kojeg, prije nego što pokrenu inicijativu, važno je da istraživači dublje razumiju kontekst zajednice s kojom rade (razumijevanje socioekonomskih uslova, dostupnosti obrazovnih resursa, kulturnih običaja i vrijednosti, izazova s kojima se suočavaju djeca i njihove porodice i sl.). Kroz istraživanje konteksta, istraživači bi mogli otkriti da su lokalne obrazovne institucije nedovoljno opremljene ili da postoji nedostatak nastavnog osoblja, ili čak kulturne barijere koje otežavaju pristup obrazovanju za određene manjinske grupe ili jezične zajednice, te bi razumijevanje ovih faktora omogućilo istraživačima da prilagode svoje intervencije kako bi bolje odgovarale potrebama djece i zajednice.

Također, kada istražujemo zajednicu, često biramo one čiji članovi imaju karakteristike bitne za naše istraživanje, te je, kako naglašava Čorkalo Biruški (2014, str. 400), ključno biti svjestan kulturnih razlika i uticaja kulture na ljude i njihove interakcije, zbog čega istraživač treba pažljivo upravljati odnosima moći u zajednici, osiguravajući pravednu i uravnoteženu predstavu svih aktera, posebno onih s manje moći, kako bi se osigurala dobrovoljna saradnja. U kontekstu istraživanja pripadnika socijalnih manjina, vodeći se ličnim iskustvom Čorkalo Biruški navodi

potrebu za osiguranjem podrške *čuvara* naglašavajući kako „cijena neosiguravanja saradnje čuvara može za istraživača biti ogromna, npr. nemogućnost provedbe istraživanja” (Čorkalo Biruški, 2014, str. 400). Naime, bez podrške čuvara, istraživač može naići na otpor ili nepovjerenje unutar zajednice, što može ozbiljno otežati ili onemogućiti prikupljanje podataka ili sudjelovanje sudionika u istraživanju. Još jedan primjer predstavlja istraživanje koje su proveli Mary-Lee Judah i George Richardson (2006) koji su istražili tenzije koje proizlaze iz zahtjeva školskog sistema da nastavnici učestvuju u projektima akcionog istraživanja. Autori su naglasili etičku dilemu za one s moći, koji prepoznaju važnost akcionog istraživanja za profesionalni razvoj, ali istovremeno shvataju da takvi zahtjevi mogu ugroziti demokratsko učešće.

Uzimajući u obzir navedene izazove u pogledu konteksta i specifičnosti zajednice, jasno je kako su duboko razumijevanje konteksta, osiguravanje podrške ključnih posrednika u zajednici te svjesnost o kulturnim razlikama i odnosima moći ključni za uspješno vođenje akcionih istraživanja u socijalnom radu. Integracija tih elemenata omogućuje istraživačima da prilagode svoje intervencije prema potrebama i perspektivama korisnika, potičući tako pozitivne promjene u zajednici i ostvarujući dublji i održiviji uticaj na društvo.

2.4.2. Socijalna pravda u kontekstu akcionih istraživanja u socijalnom radu

Funkcionisanje svakog socijalnog i političkog sistema usko je povezano s razinom povjerenja među njegovim dijelovima. Povjerenje je složen i višefunkcionalan društveni fenomen koji ima uticaj na sve aspekte društvenog života, pridonosi stabilnosti društvenih odnosa, potiče saradnju i olakšava normativnu integraciju društva temeljenu na povjerenju bez kojeg su, kako naglašava Luhmann, moguće "samo vrlo jednostavne forme ljudske saradnje, one koje se mogu realizovati na licu mjesta" (Luhmann, 1979, str. 88). Povjerenje nije samo individualna karakteristika, već je kao i socijalna pravda, ključni element socijalne strukture i može se reći kako predstavlja javno dobro od vitalnog značaja za stabilnost i saradnju unutar zajednice.

Prema Craigu socijalna pravda se može definisati kao „okvir političkih ciljeva, ostvaren kroz socijalne, ekonomske, ekološke i političke politike, zasnovan na prihvatanju različitosti i raznolikosti, te vođen vrijednostima koje se tiču: postizanja pravičnosti i jednakosti u rezultatima

i tretmanu; prepoznavanja dostojanstva i jednake vrijednosti te podsticanja samopoštovanja svih; zadovoljavanja osnovnih potreba; maksimiziranja smanjenja nejednakosti u bogatstvu, prihodu i životnim šansama; i uključivanja svih, uključujući najugroženije“ (Craig, 2002, str. 671-672). Unutar svojih etičkih smjernica i obrazovnih politika, socijalni rad je usvojio princip socijalne pravde. Iako se predanost socijalnoj pravdi naglašava u nekoliko smjernica naše profesije, još uvijek postoji nedostatak opšteg sporazuma o tome što socijalna pravda zaista znači i koje su njene vrijednosti, što nekada dovodi do varijacija u praksi, pa čak i do diskriminatornih postupaka pod izlikom *socijalne pravde* (Atteberry-Ash, 2023, 38).

U ovom kontekstu Pelton (2014, str. 433) naglašava kako su zagovornici nedavnih reformi socijalne zaštite utvrdili su da će opšta uskraćivanja socijalnih naknada siromašnim ženama i djeci pridonijeti ekonomskom rastu i smanjenju dječjeg siromaštva potičući siromašne majke da pronadu posao. Uskraćivanje socijalnih naknada siromašnim ženama i djeci s ciljem poticanja na pronalaženje posla može se smatrati kršenjem temeljnih načela socijalne pravde koje se temelji na osiguravanju pravedne raspodjele resursa i prilika kako bi se smanjile društvene nejednakosti i omogućio svima jednak pristup osnovnim potrebama i pravima. U slučaju spomenutih reformi, uskraćivanje socijalnih naknada može dodatno osnažiti ekonomske nejednakosti i produbiti siromaštvo među najranjivijim skupinama u društvu, te bi pravi pristup socijalnoj pravdi trebao bi uključivati strateške politike i programe koji potiču socijalnu inkluziju, podršku ranjivim skupinama i osiguranje jednakih mogućnosti za sve članove društva, umjesto da ih kažnjavaju ili isključuju zbog njihovog socijalnog statusa.

Kada je u pitanju uskraćivanje prava na socijalnu zaštitu značajno je istaći kako je prema članu 7. Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom FBiH ("Službene novine FBiH", br. 36/1999, 54/2004, 39/2006, 14/2009, 7/2014 - rješenje US BiH, 45/2016, 19/2017 - drugi zakon i 40/2018), naglašeno kako prava iz ovog zakona ne mogu ostvarivati: lica koja su osuđena pravosnažnom sudskom presudom za krivična djela protiv ustavnog poretka Bosne i Hercegovine, ustavnog poretka Federacije Bosne i Hercegovine i krivična djela protiv čovječnosti i međunarodnog prava, lica koja nisu državljani Bosne i Hercegovine, lice koje isto pravo koristi ili može koristiti prema drugim propisima, te da se ista ne mogu prenositi na druga lica, niti se mogu nasljeđivati.

Ako bi se navedeni član zakona razmatrao sa aspekta socijalne pravde mogli bismo zaključiti kako se navedena ograničenja mogu smatrati kršenjem socijalne pravde. Naime, socijalna zaštita je temeljno ljudsko pravo, a ograničavanje prava na socijalnu zaštitu može rezultirati ozbiljnim posljedicama za one koji su pogođeni ovim ograničenjem, te ograničavanje prava na osnovu državljanstva ili pravosnažne presude može dovesti do situacija u kojima ljudi ostaju bez osnovne podrške i pomoći koja im je potrebna za preživljavanje i dostojanstven život. Uostalom, socijalna pravda uključuje osiguravanje jednakih prava i prilika za sve članove društva, bez obzira na njihovo državljanstvo ili prethodne sudbine, pa iako se ovo ograničenje može smatrati zakonskom regulacijom, ono se može ipak razmatrati u kontekstu suprotnosti s principima socijalne pravde jer rezultira diskriminacijom i ograničavanjem osnovnih prava određenih grupa ljudi.

Pelton dodatno naglašava kako su politike koje se oslanjaju na grupne konstrukcije, bilo statističke ili na drugi način, diskriminatorne jer iskrivljuju individualne stvarnosti, pa iako je pitanje agregiranih rezultata ili razlika među grupama empirijsko, ono ne utiče na moralno pitanje pravih postupaka prema pojedincima, ono se ipak u mnogim područjima javne politike, koristi kako bi se moralna pitanja pretvorila u empirijska i kako bi se opravdalo prikupljanje podataka iz društvenih znanosti kao platforma za raspravu o pretpostavkama politike (Pelton, 2014, str. 434).

Iako postoji neslaganje oko preciznog definisanja i obima socijalne pravde, ono se često dovodi u vezu sa uspostavljanjem pravednog društva, vođenog uvjerenjem da pravda podrazumijeva obezbjeđivanje ljudskog blagostanja kroz jednaka prava i raspodelu prednosti, nepristrasan tretman, priznanje kulturne raznolikosti i pravičan pristup resursima i mogućnostima. Slično tome, dok osnovnim principima društvenog koncepta nedostaje definitivna definicija, sljedeća dva Rawlsova načela pravde i dalje imaju značaj u raspravama o ovoj temi (Rawls, 1985, str. 227):

- *Načelo 1:* Svaka osoba ima jednako pravo na potpuno adekvatan sustav jednakih osnovnih prava i sloboda, koji je kompatibilan s sličnim sustavom za sve;
- *Načelo 2:* Društvene i ekonomske nejednakosti moraju zadovoljiti dva uslova: prvo, moraju biti povezane s funkcijama i pozicijama otvorenim svima pod uslovima pravedne jednakosti prilika; i drugo, moraju biti na najveću korist najmanje privilegiranih članova društva.

Navedena načela naglašavaju ideju pravednosti u raspodjeli resursa i prilika unutar društva i ukazuju na važnost osiguravanja jednakih osnovnih prava i sloboda za sve članove društva te na

potrebu za smanjenjem društvenih i ekonomskih nejednakosti, posebno kroz pravedne mogućnosti za sve i poboljšanje položaja najmanje privilegiranih članova društva. Ovo je značajno s aspekta socijalne pravde u kontekstu akcionih istraživanja u socijalnom radu jer akciona istraživanja često imaju za cilj identifikovanje i rješavanje socijalnih nepravdi i problema u društvu, a usmjeravanje na načelo pravednosti u raspodjeli resursa i prilika može pomoći u osiguranju da se najmanje privilegirani članovi društva uzmu u obzir i dobiju odgovarajuću podršku i pomoć kroz akcijske mjere koje proizlaze iz istraživanja.

2.5. Izazovi saradnje između istraživača iz akademske zajednice i praktičara

Mnogi istraživači su se u proteklom periodu bavili istraživanjem istraživali sinergije između istraživanja prakse socijalnog rada, s obzirom na njegovu suštinsku kolaborativnu prirodu, i participativno djelovanje s ciljem maksimizacije učešća onih čiji je život ili rad predmet istraživanja. Dodatno, iako je potreba za integracijom istraživanja u svijet prakse oduvijek bila želja i istraživača i praktičara, u posljednje vrijeme raste interes za ovu saradnju, pa se mnoga istraživanja bave vezom između akademika i praktičara. Ipak, ne slažu se svi istraživači s pretpostavkom da treba ojačati vezu između akademika i praktičara, pa tako Flinders (2013, str. 149) ističe kako postoji zabrinutost među društvenim i političkim naučnicima da su njihova akademska sloboda i profesionalna autonomija ugroženi zbog promjenjivog društvenog konteksta u kojem se sve više očekuje od naučnika da pokažu neki oblik društvene 'relevantnosti', 'uticaja' ili 'angažman' izvan akademskog.

Jedan od razloga za jaz između akademika i praktičara proizilazi iz teškoća prevođenja znanja iz akademske zajednice u praktični svijet, dok su drugi razlozi više strukturalne prirode i uključuju tvrdnje da istraživači vlade doživljavaju kao antiintelektualne i motivisane ideologijom, te previše fokusirane na kratkoročni period (Edwards, 2005, str. 68), da postoji sukob između ciljeva istraživača koji je usmjeren na povećanje znanja i ciljeva kreatora politika koji se više odnose na operativne ciljeve (Hemsley-Brown, 2004, str. 539), kao i sumnju da su zajednice akademika i praktičara, bez obzira na povećanje interakcije i prihvatanje akademskih istraživanja od strane kreatora politike, ipak otporne na međusobnu interakciju (Lavis, Ross, Hurley, 2002, str. 145).

Dodatni izazovi proizlaze iz različitih pogleda na svijet, pri čemu nesuglasice u jeziku, normama i vrijednostima dovode do različitih zajednica koje može biti teško pomiriti. Osim toga, dok akademska zajednica ima za cilj unaprijeđenje znanja, smatra se kako praktičari daju prioritet pružanja pomoći pojedincima na što ukazuju Jansen, van Oers, Kok i de Vries (2010) koji ipak naglašavaju kako je, bar u kontekstu zdravstvene politike, izuzetno važno, iako teško dovoljno povezati akademska istraživanja i praksu. Dodatno, ključni nalazi istraživanja koje je proveo Lahat (2014) kako bi ispitao kako praktičari i akademici vide međusobni odnos, obuhvataju percepciju akademika kao dominantne grupe, svjesnost ispitanika o neravnoteži u njihovom odnosu, te pokušaje pojedinih praktičara i akademika da izazovu te percepcije ili stvore uravnoteženiji odnos. Također, istraživanje je otkrilo pozitivne i strastvene osjećaje tokom saradnje, ali i frustracije i priče o neželjenim posljedicama, uslijed čega se prepoznaje potreba za stvaranjem ravnopravnijeg temelja za odnos između akademika i praktičara kako bi se omogućila istinska saradnja.

Potrebu za saradnjom, ali i izazove uspostavljanja saradnje i komunikacije, prepoznali su i drugi istraživači koji su čak i predložili različite strategije za unapređenje veze između akademskih istraživača i praktičara. Ovi prijedlozi uključuju organizovanje zajedničkih aktivnosti i timova akademika i praktičara, uključivanje praktičara u recenzije akademskih radova i sudjelovanje na konferencijama, promovisanje akademskog pisanja na način prilagođeniji praktičarima, te regrutiranje ljudi koji će posredovati između akademika i praktičara (Bushouse et al., 2011; Shapiro et al., 2007), ali i promovisanje relevantnijih istraživanja (Peek, Kirkman, Courtney, 2014).

Uzimajući u obzir rezultate ranije provedenih istraživanja možemo utvrditi da u kontekstu međusobne saradnje između akademskih istraživača i praktičara, postoji rastući interes za integraciju istraživanja u praksu, ali i brojni izazovi koji otežavaju ovu saradnju, uključujući teškoće u prevođenju znanja iz akademske zajednice u praktični svijet, strukturalne prepreke poput političkih i ideoloških pritisaka te razlike u ciljevima istraživanja. Istraživači također ističu razlike u svjetonazorima, jeziku i vrijednostima kao dodatne izazove u uspostavljanju efikasne komunikacije i saradnje, dok ključni nalazi istraživanja o percepciji odnosa između akademika i praktičara ukazuju na neravnotežu u odnosu, ali i na postojanje strastvenih osjećaja tokom saradnje, uz frustracije i neželjene posljedice. Iz navedenih razloga, ukoliko se u budućnosti

namjerava podstaći aktivnija saradnja između akademskih istraživača i praktičara, potrebno je stvoriti ravnopravniji temelj za odnos između ove dvije grupe.

2.6. Naučna i druga saznanja o predmetu istraživanja

U Izvještaju o istraživanju "Analiza situacije u oblasti dječije zaštite u Bosni i Hercegovini" (Muratbegović²⁰¹⁶) prikazani su rezultati istraživanja koje je provedeno u periodu od jula do oktobra 2015. u Sarajevu, Banjoj Luci i Mostaru, a koji ukazuju na nedostatke i izazove u oblasti dječije zaštite u Bosni i Hercegovini. Zaključci ovog istraživanja sugerišu da zajednica ne prepoznaje važnost socijalnog rada, a institucionalna i sistematska zaštita djece je nedostatna. Također, rezultati su pokazali kako nepostojanje jasne politike i adekvatnog zakonskog okvira, nedovoljna opremljenost institucija zaduženih za zaštitu djece, finansijski nedostaci te pogrešan pristup budžetiranju dodatno kompromituju situaciju. U skladu sa navedenim rezultatima jasno je da dostatnost finansijskih sredstva, kao ni efikasna saradnja akademskih istraživača u oblasti socijalnog rada i praktičara socijalnog rada nije javni problem, jer kako ističe Ajduković, „preobrazba nekog problema u javno pitanje ovisit će o tome je li neki osobno prepoznati problem percipiran kao društveno značajan i legitiman” (Ajduković, 2008, str. 398).

Osim toga, u konstruktivističkom pristupu socijalnog rada, naglasak je na stvaranju svrsishodnog jezika razumijevanja kroz narativ između socijalnog radnika i klijenta, pri čemu se ovaj pristup fokusira na proces rješavanja problema i kreiranja promjena, umjesto na tradicionalni pristup pružanja informacija o uzrocima problema i implementaciji unaprijed određenog rješenja (Ajduković, 2008, str. 401). Saradnja između akademskih istraživača u oblasti socijalnog rada i praktičara socijalnog rada postaje važna u ovom kontekstu jer omogućava integraciju teorijskih znanja i prakse. Naime, akademski istraživači doprinose teorijskom okviru i novim znanjima, dok praktičari pružaju konkretne situacijske kontekste i iskustva, pa ova saradnja obogaćuje konstruktivistički pristup omogućavajući bolje razumijevanje i primjenu teorijskih koncepata u stvarnim situacijama socijalnog rada.

Ipak iako su finansijska sredstva i međusobna saradnja istraživača i praktičara socijalnog rada dosta važna u navedenom pristupu socijalnog rada, prema saznanjima autora (nakon pregleda

javno dostupnih istraživanja na ovu temu) ne postoje istraživanja koja su analizirala i ispitala da li nedostatak finansijskih sredstava ograničava obim i efikasnost akcionih istraživanja u socijalnom radu, kao ni to da li nedostatak efikasne saradnje i izazovi u komunikaciji između istraživača akademske zajednice i praktičara socijalnog rada utiču na primjenu nalaza akcionih istraživanja u praksi.

Kada je u pitanju etika akcionih istraživanja u socijalnom radu važno je naglasiti da je profesionalizacija socijalnog rada uvijek uključivala svijest o neizbježnim etičkim izazovima i dilemama unutar profesionalnog konteksta pri čemu se ova svijest izražava kroz refleksiju kroz profesionalne kodekse te razvoj etičkih normi, standarda i principa. Ipak, unatoč naprednom trendu etičkog pristupa u akademskom diskursu socijalnog rada i programa obrazovanja za socijalni rad, empirijska istraživanja, poput istraživanja koje je proveo Banks 2008. godine, pokazuju da socijalni radnici u svakodnevnoj profesionalnoj praksi, kada su suočeni s konkretnim etički izazovnim situacijama, ne koriste etičke kodekse niti primjenjuju dostupne modele etičkog donošenja odluka (Bašić, 2019, str. 167). Kada su u pitanju izazovi s kojima se susreću praktičari u oblasti socijalnog rada, zanimljivo je kako je Babić nakon provedenog istraživanja na području Republike Hrvatske 2022. godine, utvrdila da su najčešće etičke dileme s kojima se socijalni radnici susreću u profesionalnom radu vezane uz pravni okvir, povjerljivost, institut skrbništva i ograničene resurse (Babić, 2022, str. 11).

Kako savremeni socijalni rad karakteriše razvoj teorija fokusiranih na pitanja društvene nejednakosti, obespravljenosti i različitosti pojedinaca, grupa ili zajednica u društvu, socijalni radnici, prihvatajući multikulturalnu perspektivu, nalaze podršku za svoje djelovanje u idejama koje se promoviraju u okviru „antiopresivne prakse“. Ovi koncepti su povezani sa etičkim principima profesije, koji naglašavaju odgovornost socijalnog rada za promociju socijalne pravde kako u društvu uopšteno, tako i u radu sa pojedinačnim grupama korisnika (International Federation of Social Workers & International Association of Schools of Social Work, 2004). Rad u zajednici, kao jedno od područja socijalnog rada, može posebno doprinijeti razvoju kulturalno osjetljive prakse, pri čemu se na tom području posebna pažnja posvećuje ekonomskim, socijalnim, političkim, rodnim i drugim specifičnostima s kojima se suočavaju pripadnici različitih kultura i zajednica tokom pomagačkog procesa. Osim toga, socijalni radnici, u skladu sa obavezom promovisanja socijalne pravde, treba da identifikuju i ukažu na negativnu diskriminaciju na osnovu

ličnih karakteristika, te prepoznaju i poštuju različitosti unutar zajednice i ravnomjerno raspoređuju resurse prema potrebama. Osim toga, socijalni radnici treba da analiziraju nepravedne politike i prakse i upozoravaju nadležne organe i javnost na neadekvatnu raspodjelu sredstava i da pružanjem pomoći doprinose stvaranju inkluzivnog društva koje uključuje sve pojedince (Muratbegović i sar., 2007, str. 21).

Nadalje, kada je u pitanju mjerenje pravednog uticaja akcionih istraživanja na različite društvene grupe u socijalnom radu, uobičajeno je smatrati da participativno istraživanje treba obuhvatiti sve zainteresovane osobe, naglašavajući njihov ravnopravan status. Međutim, Rose, prema Mariuszu Granosiku, ističe da je akciono istraživanje temeljeno na čvrstim društvenim razlikama između akademika i "ostalih" s jedne strane, te na promjenjivom poretku društvenih diskursa i politika pravde, uključujući i aspekte "vladine" formule (Granoosik, 2018). Na temelju navedenog, možemo zaključiti da hipoteza ovog rada o nedostatku adekvatnih mjera i metoda za mjerenje stvarnog uticaja akcionih istraživanja dobiva na važnosti s obzirom na prepoznavanje kako duboke društvene razlike utiču na procjenu efikasnosti akcionih istraživanja. Naime, nedostatak preciznih metoda mjerenja može predstavljati prepreku u procjeni stvarnog uticaja, naglašavajući potrebu za razvojem relevantnih alata kako bi se bolje razumjela njihova djelotvornost.

Osim toga, akciono istraživanje, koje se temelji na principima socijalne pravde, često se opisuje kao inkarnacija demokratskih načela u istraživanju i ima cilj izazivanja tradicionalnih hijerarhijskih odnosa. Primjeri, poput Bardenovog rada o inkluzivnom istraživanju historije smetnji u učenju ili Wrentschurovog razmišljanja o Forum teatru u socijalnom radu, ilustriraju kako prilagođene metodologije i izražavanje utjelovljenog znanja mogu pozitivno uticati na učesnike, pružajući im priliku da izađu iz uloge žrtve i postanu svjesni svojih mogućnosti, sposobnosti, otpornosti i moći djelovanja (McAteer, 2021). Na temelju prethodno izloženog, izvodimo zaključak da prilagođene metodologije akcionih istraživanja, utemeljene na principima socijalne pravde, pokazuju potencijal za pozitivan uticaj na sudionike. Stoga se hipoteza o nepravednom uticaju akcionih istraživanja na određene društvene grupe u ovom radu smatra značajnom u kontekstu potrebe za izbjegavanjem nedostataka u dizajnu, implementaciji ili interpretaciji istraživanja. To je ključno kako bi se osiguralo da ne dođe do neželjenih nepravdi ili isključivanja određenih grupa iz pozitivnih uticaja akcionih istraživanja, te kako bi se omogućio opšti pozitivan uticaj ovih istraživanja na sve sudionike, neovisno o njihovoj društvenoj pripadnosti.

2.7. Varijable istraživanja

Kako bi testirali postavljene hipoteze u ovom istraživanju formirali smo potrebne zavisne i nezavisne varijable čiji je opis dat u nastavku:

Dostupnost finansijskih resursa (DFR) je varijabla formirana na temelju otvorenih odgovora ispitanika na način da smo prvo analizirali odgovore koje su ispitanici pružili na otvoreno pitanje o ocjeni dostupnosti finansijskih resursa u oblasti socijalnog rada, a koji su pružili su širok spektar stavova i percepcija o dostupnosti finansijskih resursa, od situacija u kojima su finansijski resursi lako dostupni do situacija u kojima su potpuno nedostupni. Zatim smo kodirali ove odgovore na način koji omogućava kvantifikaciju percepcija ispitanika, pri čemu smo koristili kategorizaciju odgovora kako bismo grupisali slične stavove i percepcije. Kodiranje odgovora omogućilo nam je klasifikaciju percepcija ispitanika u nekoliko kategorija: odgovori ispitanika koji su izrazili percepciju da finansijski resursi nisu problem i da su lako dostupni, odnosno da sredstva osiguravaju iz različitih izvora ili se unaprijed pripremaju u smislu osiguravanja finansijskih resursa prije provođenja istraživanja kodirani su kao "dostupni u potpunosti", odgovor ispitanika koji su izrazili percepciju da finansijski resursi uglavnom postoje, ali mogu postojati određene poteškoće ili nedostaci u njihovoj dostupnosti, uključujući i opisane situacije u kojima su resursi dostupni, ali se ispitanici povremeno susreću s problemima ili se resursi moraju osigurati iz različitih izvora kodirani su kao "uglavnom dostupni", odgovori ispitanika koji su izrazili percepciju da postoje značajne prepreke ili nedostaci u dostupnosti finansijskih resursa uključujući i situacije u kojima se suočavaju s preprekama ili teškoćama u osiguravanju potrebnih sredstava kodirani su kao "djelimično dostupni", odgovori ispitanika koji su izrazili percepciju da su finansijski resursi uglavnom nedostupni ili da se teško dolazi do njih, odnosno da su sredstva rijetko dostupna ili su minimalna što otežava provođenje istraživanja kodirani su kao "uglavnom nedostupni" i konačno, odgovori ispitanika koji su izrazili percepciju da su finansijski resursi potpuno nedostupni ili da su minimalni te da ne doprinose provođenju istraživanja kodirani su kao "nedostupni u potpunosti". Na temelju ovog kodiranja, formirali smo varijablu Dostupnost finansijskih resursa (DFR) koja predstavlja kvantitativnu mjeru percepcije ispitanika o dostupnosti finansijskih resursa tako da svaki ispitanik ima atribuiranu vrijednost DFR, koja odražava njihovu percepciju o dostupnosti finansijskih resursa u oblasti socijalnog rada. Razlog za ovakav pristup

temelji se na tome da ovako definisane kategorije reflektuju različite nivoe dostupnosti finansijskih resursa, što omogućava jednostavniju i razumljiviju analizu i interpretaciju rezultata istraživanja.

Dostupnost ljudskih resursa i infrastrukture (DRI) je varijabla formirana na temelju otvorenih odgovora ispitanika na pitanje: *Kako biste ocjenili dostupnost ljudskih resursa i infrastrukture u oblasti socijalnog rada?* Pitanje o ocjeni dostupnosti ljudskih resursa i infrastrukture u oblasti socijalnog rada je složeno i multidimenzionalno, pa otvaranje ovog pitanja omogućava ispitanicima da izraze različite aspekte problema, uključujući dostupnost ljudskih resursa, opreme, ali i drugih faktora koji mogu uticati na provedbu istraživanja. Cilj otvorenog pitanja je bio da varijabla DRI odražava različite nijanse percepcija o dostupnosti resursa. Nakon analize odgovora ispitanika izvršeno je kodiranje odgovora kako bi se omogućila objektivnija analiza na način da su odgovori koji ukazuju na visoku dostupnost ljudskih resursa i infrastrukture u oblasti socijalnog rada kodirani kao "dostupni su u potpunosti", dok su odgovori koji ukazuju na potpunu nedostupnost ljudskih resursa i infrastrukture u oblasti socijalnog rada kodirani kao "nedostaju u potpunosti". Kodiranje otvorenih odgovora omogućava prilagodljivost analize u skladu s konkretnim potrebama istraživanja, te nam je omogućilo da prilagodimo kategorije i interpretaciju rezultata prema specifičnim ciljevima istraživanja.

Obim i efikasnost akcionih istraživanja (OEAI) je varijabla za koju smo prvo analizirali odgovore koje su ispitanici pružili na dva otvorena pitanja koja su se odnosila na ocjenu obima i efikasnosti akcionih istraživanja u oblasti socijalnog rada. Prvo pitanje je bilo usmjereno na procjenu obima provođenja akcionih istraživanja, dok je drugo pitanje bilo fokusirano na procjenu efikasnosti tih istraživanja u pružanju relevantnih informacija i rješenja za probleme u socijalnom radu. Nakon toga smo kodirali ove odgovore na način koji omogućava kvantifikaciju percepcija ispitanika o obimu i efikasnosti akcionih istraživanja, pri čemu smo koristili kategorizaciju odgovora kako bismo grupisali slične stavove i percepcije. Odgovori ispitanika koji su izrazili percepciju da se trenutno provodi malo ili gotovo nimalo akcionih istraživanja u oblasti socijalnog rada, ili da postoje samo ideje ili planovi za njihovo provođenje, bez konkretnih projekata ili aktivnosti kodirana je kao "nizak obim", odgovori ispitanika koji su izrazili percepciju da se trenutno provodi određeni broj istraživanja, ali obim nije veliki ili obuhvat nije potpun, ili da postoje problemi koji ograničavaju obim istraživanja kodirana je kao "srednji obim", dok su odgovori ispitanika koji su izrazili percepciju da se trenutno provodi veliki broj istraživanja, koji pokrivaju širok spektar tema

i problema u oblasti socijalnog rada, i da postoji intenzivna aktivnost istraživanja kodirana kao "visok obim". Nadalje, odgovori ispitanika koji su izrazili percepciju da akciona istraživanja imaju ograničenu sposobnost da pruže relevantne informacije i rješenja za probleme u socijalnom radu, ili da su rješenja koja predlažu nedovoljno adekvatna ili teško primjenjiva kodirani su kao "niska efikasnost", odgovori ispitanika koji su izrazili percepciju da akciona istraživanja pružaju određeni nivo relevantnih informacija i rješenja, ali postoji prostor za poboljšanja u smislu dubine analize ili praktične primjene rezultata kodirani su kao "srednja efikasnost", dok su odgovori ispitanika koji su izrazili percepciju da akciona istraživanja efikasno pružaju relevantne informacije i rješenja za probleme u socijalnom radu, te da doprinose unapređenju prakse i politike u ovoj oblasti kodirani kao "visoka efikasnost". Na temelju ovog kodiranja, formirali smo zbirnu varijablu Obim i efikasnost akcionih istraživanja (OEAI) koja predstavlja kvantitativnu mjeru percepcija ispitanika o obimu i efikasnosti akcionih istraživanja. Varijabla OEAI je dalje korištena u istraživanju kako bi se istražila veza između obima i efikasnosti akcionih istraživanja te druge varijable od interesa.

Otežanost u provođenju akcionih istraživanja (OUPAI) je varijabla koja je također formirana na temelju davanja otvorenih odgovora ispitanika na pitanje *U kojoj mjeri smatrate da vam je otežano provođenje akcionih istraživanja u oblasti socijalnog rada?* Ova varijabla predstavlja mjeru percepcije ispitanika o težini koja se javlja prilikom sprovođenja akcionih istraživanja u oblasti socijalnog rada, a formirana je na temelju otvorenih odgovora ispitanika na pitanje o njihovom mišljenju o težini provođenja takvih istraživanja. Kodiranje odgovora omogućilo je razvrstavanje percepcija ispitanika u nekoliko kategorija pri čemu su odgovori ispitanika koji su izrazili da se suočavaju s brojnim ozbiljnim preprekama i teškoćama u provođenju akcionih istraživanja, uključujući nedostatak resursa, administrativne prepreke, nedostatak podrške i slično kodirani u kategoriju "veoma otežano", odgovori ispitanika koji su izrazili da se suočavaju s nekim poteškoćama i ograničenjima, ali su u mogućnosti da ih prevaziđu ili da pronađu rješenja za njih kategorisani su kao "otežano", dok su odgovori ispitanika koji su izrazili da nemaju značajnih problema ili prepreka prilikom provođenja istraživanja, ili su eventualne teškoće minimalne i zanemarljive grupisani u kategoriju "nije otežano". Na ovaj način formirali smo varijablu koja nam je omogućila jednostavniju statističku analizu te istovremeno omogućila da dobijemo uvid u percepciju ispitanika o težini provođenja akcionih istraživanja i identificirajmo glavne faktore koji doprinose izazovima u istraživačkom procesu.

Efikasnost saradnje (ES) je varijabla koja odražava percepciju ispitanika o efikasnosti saradnje između istraživača iz akademske zajednice i praktičara socijalnog rada, a formirana je na temelju otvorenog pitanja koje se odnosilo na ocjenu saradnje između ove dvije grupe. Nakon analize odgovora ispitanika, odgovori ispitanika su kodirani kako bi se klasificirali u nekoliko kategorija: odgovori ispitanika koji su izrazili percepciju da saradnja između istraživača i praktičara socijalnog rada uglavnom ne postoji ili je nedovoljno efikasna za rješavanje problema u socijalnom radu, uključujući i situacije u kojima nema zajedničkih projekata ili saradnja ostaje na nivou razmjene ideja kodirani su kao "niska saradnja", odgovori ispitanika koji su izrazili percepciju da postoji određena saradnja, ali je ograničena zbog različitih izazova poput nedostatka resursa, usklađivanja vremena ili geografskih ograničenja ili uglavnom fokusirana na identifikaciju problema i razmjenu rješenja kodirani su kao "srednja saradnja", dok su odgovori ispitanika koji su izrazili percepciju da postoji visok nivo saradnje između istraživača i praktičara socijalnog rada uključujući aktivnu interakciju, pružanje pomoći i podrške tokom istraživanja te nastojanje da se zajednički prevaziđu izazovi s kojima se susreću kodirani kao "visoka saradnja". Kodiranje je izvršeno kako bismo kvantificirali percepciju ispitanika o razini saradnje između istraživača iz akademske zajednice i praktičara socijalnog rada s ciljem olakšavanja analize i interpretacije rezultata, ali i identifikacije trendova u percepciji efikasnosti saradnje.

Stavovi o praktičnoj primjeni istraživačkih nalaza (PPIN) je varijabla koja je formirana na temelju 2 postavljena pitanja i to: *Da li ste ikada koristili istraživačke nalaze u vašem radu u oblasti socijalnog rada?* i *Da li vam se čini da su dosadašnji istraživački nalazi korisni za rad u oblasti socijalnog rada?* Nakon analize odgovora utvrdili smo da je odgovore moguće kodirati u dvije jednostavne dihotomne kategorije, pa je varijabla formirana je na osnovu odgovora ispitanika na postavljena pitanja tako da su odgovori kodirani na način da su odgovori ispitanika na postavljena pitanja koji su potvrdili da su koristili istraživačke nalaze u svom radu u oblasti socijalnog rada, kao i one koji smatraju da su dosadašnji istraživački nalazi korisni za rad u toj oblasti, što uključuje primjenu nalaza u razumijevanju potreba korisnika usluga, planiranju intervencija, informisanju o uspješnim praksama, sticanju novih uvida i proširenju perspektive kodirani su kao "da", dok su odgovori ispitanika odgovore ispitanika koji nisu koristili istraživačke nalaze u svom radu ili ne smatraju da su dosadašnji nalazi korisni za praktičnu primjenu, što uključuje percepciju da su nalazi nerelevantni, neprimjenjivi, ili da praksa u socijalnom radu prevazilazi teorijske nalaze kodirani kao "ne". Nakon provedenog kodiranja s ciljem olakšavanja

dalje analize, kreirana je zbirna varijabla koja omogućava procjenu opštih stavova ispitanika o praktičnoj primjeni istraživačkih nalaza u oblasti socijalnog rada.

Ocjena efikasnosti komunikacije (EK) je varijabla formirana je na osnovu otvorenih odgovora ispitanika na pitanje kako bi ocijenili efikasnost komunikacije između istraživača iz akademske zajednice i praktičara u oblasti socijalnog rada. Nakon analize odgovora, izvršeno je kodiranje u tri kategorije: kao "efikasna komunikacija" kodirani su odgovori ispitanika koji opisuju komunikaciju kao efikasnu u smislu podrške koju pružaju jedni drugima, omogućavanja zajedničkog rada na rješavanju konkretnih problema socijalnog rada, doprinosa iznalaženju adekvatnijih pristupa određenim problemima te definisanja problema na koje je potrebno skrenuti pažnju javnosti; kao "djelimično efikasna komunikacija" kodirani su odgovori ispitanika koji opisuju komunikaciju kao prisutnu, ali ne u potpunosti efikasnu, ističu postojanje nesuglasica, ograničenu komunikaciju koja se odvija samo na određenim nivoima, ali ne uvijek tamo gdje je saradnja najznačajnija, ili komunikaciju koju karakteriše određen nivo međusobnog razumijevanja, konačno "neefikasna komunikacija" uključuje odgovore ispitanika koji opisuju komunikaciju kao nedovoljnu ili gotovo nikakvu, odnosno koji navode kako postoje samo pokušaji komunikacije, rijetko se postižu konkretni dogovori, te da komunikacija postoji samo u onoj mjeri u kojoj je neophodna, ali je općenito nedovoljna ili neučinkovita. Dakle, ova varijabla omogućava procjenu opštih stavova ispitanika o efikasnosti komunikacije između istraživača i praktičara u oblasti socijalnog rada i pruža uvid u to koliko je komunikacija percipirana kao adekvatna i korisna za postizanje zajedničkih ciljeva u socijalnom radu.

Etičke dileme (ED) je varijabla formirana je na osnovu otvorenih odgovora ispitanika na pitanje o ocjeni značaja zaštite privatnosti, poverljivosti i dobrobiti učesnika u akcionim istraživanjima u oblasti socijalnog rada. Nakon analize odgovora, izvršeno je kodiranje u tri kategorije: kao "značajne etičke dileme" kodirani su odgovori ispitanika koji ističu izuzetnu važnost zaštite privatnosti, poverljivosti i dobrobiti učesnika u istraživanju, koji vjeruju da je ova zaštita ključna za postizanje primjenjivih rezultata u praksi, te aglašavaju da su ovi principi osnovni postulat u provođenju istraživanja te da bez njih nema kvalitetnog istraživanja, kategorija "djelimično značajne etičke dileme" obuhvata odgovore koji pokazuju da ispitanici vide određenu važnost zaštite privatnosti i poverljivosti, ali smatraju da u nekim situacijama može doći do dilema između zaštite i dobivanja kvalitetnih uvida u probleme socijalnog rada, kao i oni u kojima ispitanici iako

priznaju važnost zaštite, smatraju da postoje situacije u kojima bi eventualno kršenje ovih principa moglo doprinijeti boljem razumijevanju problema, konačno, kao "zanemarljive etičke dileme" kodirali smo odgovore ispitanika koji minimiziraju značaj zaštite privatnosti, poverljivosti i dobrobiti učesnika u istraživanju, koji smatraju da ovi principi mogu biti zanemarivi ako bi to rezultiralo dobijanjem kvalitetnijih informacija ili rješenja za problem istraživanja ili ih smatraju manje važnim u odnosu na doprinos informacija akcionom istraživanju. Na ovaj način kodirana varijabla ED omogućava jednostavniju analizu i interpretaciju rezultata, ali i procjenu stavova ispitanika o etičkim dilemama koje se javljaju u kontekstu zaštite privatnosti, povjerljivosti i dobrobiti učesnika u akcionim istraživanjima u oblasti socijalnog rada.

Učestalost suočavanja s etičkim dilemama (USED): ova varijabla formirana je na temelju ponuđenih odgovora ispitanicima na pitanje o tome koliko često se susreću s etičkim dilemama u vezi sa zaštitom privatnosti, povjerljivosti i dobrobiti učesnika tokom akcionog istraživanja u oblasti socijalnog rada. Ponuđeni odgovori su: Vrlo često, Često, Ponekad, Rijetko i Nikada. Nije bilo potrebe da se ova varijabla formira na temelju pitanja otvorenog tipa jer su ponuđeni odgovori dovoljno opsežni da obuhvate različite nivoe učestalosti s kojom se ispitanici suočavaju s etičkim dilemama. Osim toga, ponuđene opcije odgovora omogućavaju jasno i precizno izražavanje učestalosti suočavanja s dilemama, što olakšava analizu i interpretaciju rezultata istraživanja.

Nivo svijesti o etičkim pitanjima (NSEP): ova varijabla formirana je na temelju odgovora ispitanika na dva postavljena pitanja koja se odnose na njihovu svijest o etičkim pitanjima u istraživanju u socijalnom radu i način na koji se oslanjaju na etičke principe i smjernice. Prvo pitanje je bilo: "Edukujete li se o etičkim pitanjima vezanim za istraživanje u socijalnom radu i na koji način?" Ispitanici su davali odgovore koji su zatim kodirani prema nivou njihove aktivnosti u oblasti edukacije o etičkim pitanjima. Odgovori poput redovnog pohađanja stručnih seminara, analize naučnih radova, praćenja kurseva ili seminara o etici, česte analize studija slučaja i razgovora s kolegama s iskustvom bili su kodirani kao "često". Odgovori koji pokazuju povremeno interesovanje ili aktivnosti u edukaciji o etici bili su kodirani kao "ponekad", dok su odgovori koji pokazuju opšte znanje o etičkim pitanjima bez posebnih aktivnosti u edukaciji bili kodirani kao "rijetko ili nikada". Drugo pitanje je bilo: "Koliko često se oslanjate na etičke principe i smjernice kada provodite istraživanja u oblasti socijalnog rada?" Odgovori su bili ponuđeni u obliku frekvencije: vrlo često, često, ponekad, rijetko ili nikada. Ovi odgovori su direktno mjerili

učestalost korištenja etičkih principa i smjernica u istraživačkom radu. Kombinacijom odgovora na ova dva pitanja formirana je zbirna varijabla Nivo svijesti o etičkim pitanjima (NSEP), koja obuhvata nivoe svijesti i primjene etičkih principa u istraživačkoj praksi u socijalnom radu.

Postupanje tokom istraživanja (PTI): ova varijabla formirana je na temelju odgovora ispitanika na pitanje koje ispituje njihovu sigurnost u razumijevanju i primjenu etičkih principa tokom istraživanja u socijalnom radu. Prvo, ispitanici su opisivali svoj nivo sigurnosti u razumijevanju etičkih implikacija kada provode istraživanje. Njihovi odgovori su analizirani i kodirani prema nivou sigurnosti koji su iskazivali. Na primjer, ako su ispitanici izjavili da dobro poznaju etičke principe, lako ih prepoznaju i s njima se uspješno nose, njihovi odgovori su kodirani kao "vrlo sigurno". Ako su izrazili da imaju određeno razumijevanje etičkih izazova, ali ponekad im je teško donijeti odluku ili prepoznati granice etičkog kršenja, njihovi odgovori su kodirani kao "djelimično sigurno". Na kraju, ako su ispitanici izjavili da se često suočavaju s situacijama u kojima nisu sigurni kako pravilno procijeniti etičku osjetljivost ili se često oslanjaju na savjet kolega, njihovi odgovori su kodirani kao "nesigurno".

Adekvatne mjere i metode za mjerenje stvarnog uticaja akcionih istraživanja (MUAI): ova varijabla formirana je na temelju jednostavnog odgovora ispitanika - da ili ne na pitanje "Da li smatrate da postoje adekvatne mjere i metode za mjerenje stvarnog uticaja akcionih istraživanja?" U ovom slučaju, nije bilo potrebno postavljati pitanje otvorenog tipa s obzirom da je pitanje jasno i precizno definisano, što omogućava ispitanicima da daju direktan odgovor, ali i zbog toga što se pitanje odnosi na temu o kojoj ispitanici mogu donijeti procjenu na osnovu svojih iskustava i znanja iz ove oblasti.

Procjena efikasnosti akcionih istraživanja (EAI): ova varijabla sastavljena je na osnovu otvorenih odgovora ispitanika na pitanje: "Kako biste ocijenili djelotvornost akcionih istraživanja u oblasti socijalnog rada (obrazloži)?" Nakon analize odgovora ispitanika, slijedilo je kodiranje radi olakšane daljnje analize, pri čemu su odgovori klasifikovani na sljedeći način: kao "vrlo efikasna" kodirani su odgovori koji ukazuju na visok stepen povjerenja u akciona istraživanja, oni u kojima ispitanici navode da ova istraživanja doprinose značajnim promjenama ili poboljšanjima u oblasti socijalnog rada, te čije ocjene sugerišu da su akciona istraživanja efikasna u rješavanju konkretnih problema i podizanju svijesti javnosti, kao "djelomično efikasna" kodirani su odgovori koji pokazuju da ispitanici vide određeni doprinos akcionih istraživanja, ali istovremeno

prepoznaju i određene nedostatke ili ograničenja ili oni u kojima se navodi da istraživanja nude određena rješenja, ali se možda ne bave dovoljno bitnim pitanjima ili im nedostaje dublja analiza, konačno kao "neefikasna" kodirani su odgovori koji ukazuju na nedostatak povjerenja u efikasnost akcionih istraživanja, koji ukazuju na to da istraživanja ne postižu svoje ciljeve i da im nedostaje primjenjivost u praksi, ili da ne donose nove uvide ili rješenja te se ne bave aktuelnim problemima u socijalnom radu.

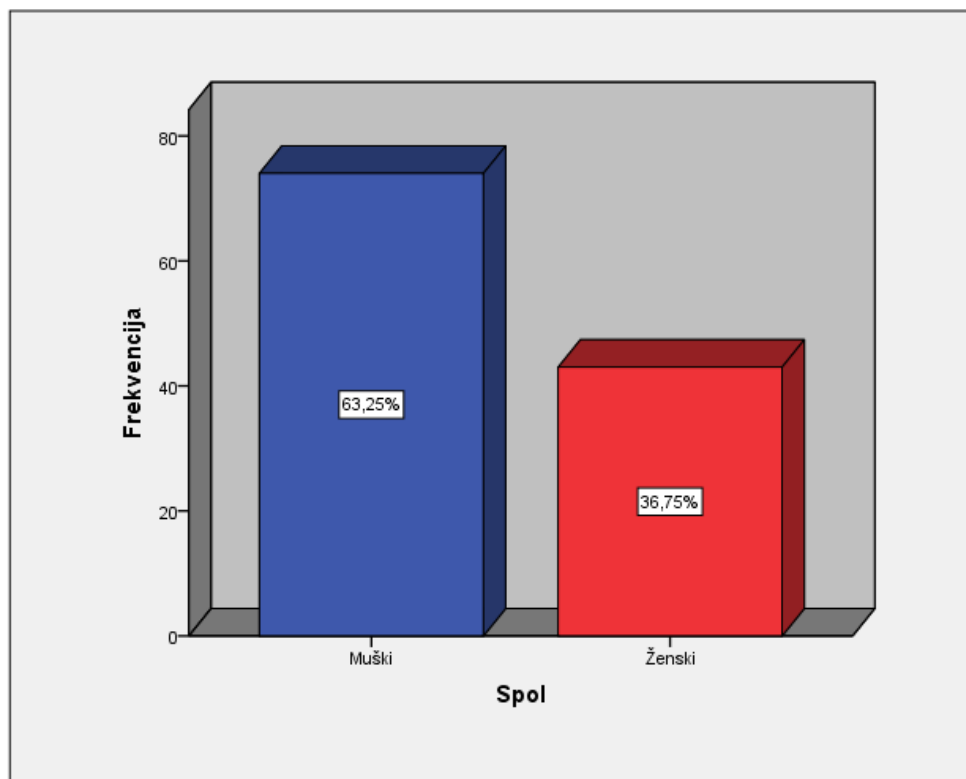
Nedostaci u dizajnu, implementaciji ili interpretaciji (DII): ova varijabla formirana je na osnovu otvorenih odgovora ispitanika na pitanje: "Kako biste ocijenili nedostatke u dizajnu, implementaciji i interpretaciji akcionog istraživanja u oblasti socijalnog rada (obrazložite)?" Nakon analize tih odgovora, izvršeno je kodiranje radi olakšane analize i interpretacije rezultata istraživanja, pri čemu su odgovori grupisani u 3 kategorije: odgovori koji ukazuju na to da ispitanici percipiraju brojne nedostatke u akcionim istraživanjima, a koji se odnose na dizajn, implementaciju i interpretaciju rezultata, te kritike koje obuhvataju nedostatke poput nerazumljivih prikaza rezultata, komplikovanog dizajna istraživanja te nejasne ili nedovoljno prilagođene interpretacije rezultata kodirani su kao "ima mnogo nedostataka", odgovori koji sugerišu da postoje određeni nedostaci u akcionim istraživanjima, ali nisu toliko značajni da bi ozbiljno ugrozili kvalitetu istraživanja ili relevantnost njegovih rezultata ili oni u kojima ispitanici ukazuju na određene greške ili nedosljednosti, ali ih smatraju manjim i neugrožavajućim, kodirani su kao "postoje nedostaci ali nema ih mnogo", dok su odgovori koji impliciraju da ispitanici ne percipiraju značajne nedostatke u akcionim istraživanjima ili smatraju da su dosadašnja istraživanja pažljivo planirana, provođena i jasno interpretirana te da pouzdano odražavaju stvarnost ili pružaju korisne informacije, kodirani su kao "nedostaci su zanemarljivi ili ne postoje".

3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

3.1. Socio-demografske karakteristike uzorka

Uzorak istraživanja u ovom radu čini ukupno 117 ispitanika oba spola od čega su 74 ispitanika (63.2%) muškog i 43 ispitanika (36.8%) ženskog spola. Uzevši u obzir broj ispitanika muškog spola koji su uzeli učešće u istraživanju, te primjećujući kako je njihov broj za 26.4% veći možemo zaključiti kako je uzorak pretežno muški orijentiran (Grafik 1.)

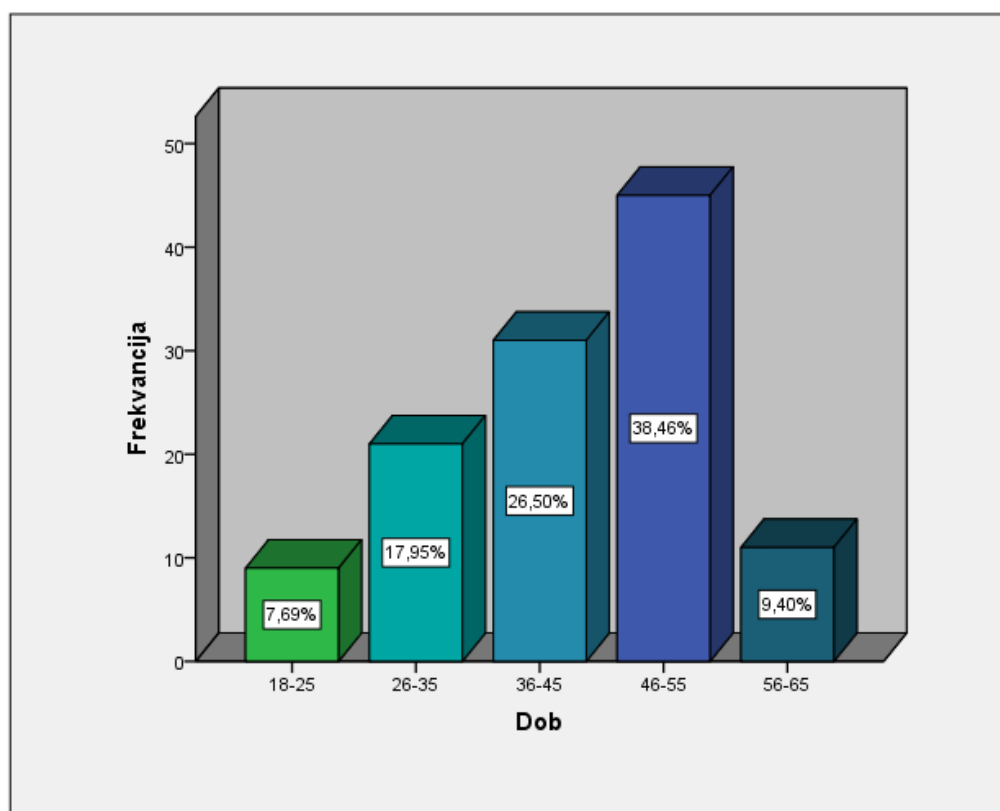
Grafik 1. Spolna struktura ispitanika

U istraživanju smo analizirali dobnu kategoriju ispitanika koristeći definisane intervale (18-25 godina, 26-35 godina, 36-45 godina, 46-55 godina, 56-65 godina). Uzimajući u obzir prirodu istraživanja, zaključili smo da ispitanici ne mogu biti mlađi od 18 godina, dok smo gornju granicu postavili na 65 godina s obzirom na visoku vjerovatnoću da osobe nakon 65 godina neće aktivno

sudjelovati u istraživačkom radu, kao i to da je to dobna granica kada radnici obično odlaze u penziju. Analizom uzorka utvrđeno je (Grafik 2.) da najveći broj ispitanika pripada dobnoj kategoriji ispitanika između 46 i 55. godina (38.5%), nešto manji procenat ispitanika ima između 36 i 45 godina (26.5%) te između 26 i 35 godina (17.9%), dok najmanji broj ispitanika ima između 55 i 65 godina (9.4%) odnosno pripada kategoriji ispitanika mlađih od 25 godina (7.7%). Iz dobne analize uzorka možemo zaključiti kako su ispitanici u ovoj dobnoj grupi između 46 i 55 godina možda najaktivnije u istraživačkom radu ili više skloni učešću u istraživanjima socijalnog rada, dok je nizak procenat ispitanika mlađih od 25 godina i ispitanika u starijoj životnoj dobi (55-65 godina) očekivan s obzirom na sam aspekt i problem istraživanja definisan u ovom radu.

Grafik 2. Struktura ispitanika u odnosu na dob

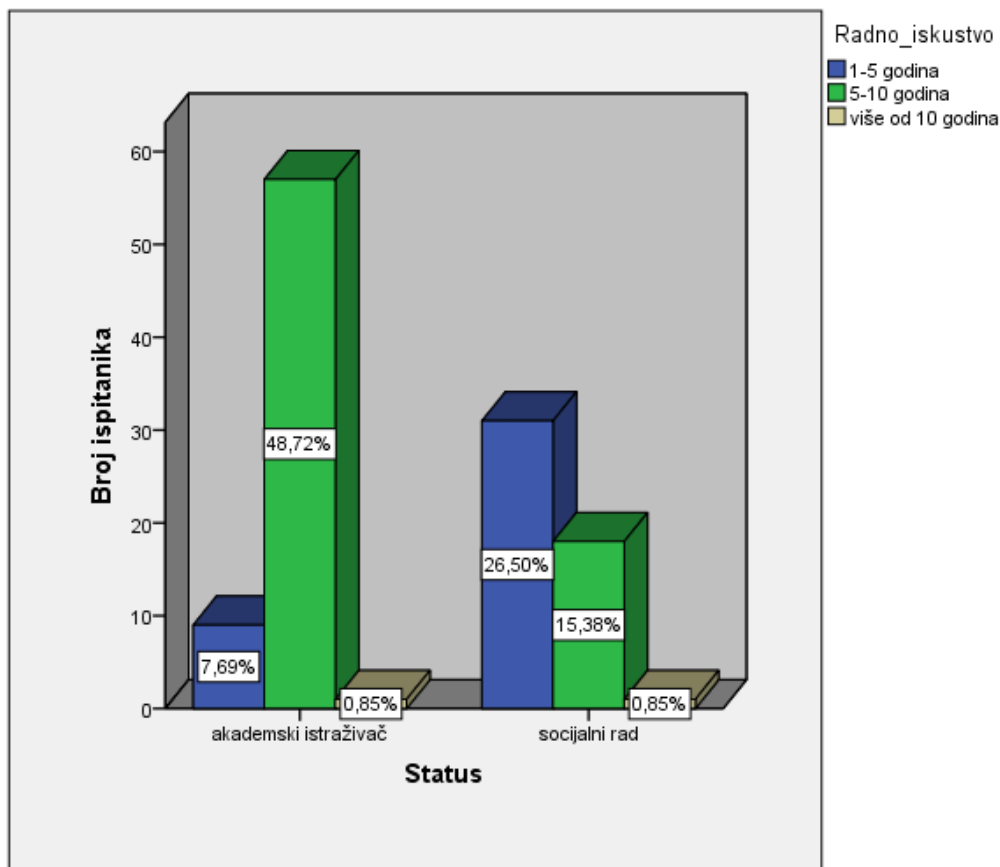

Kada je u pitanju radno iskustvo ispitanika u oblasti socijalnog rada definisali smo intervale koji uključuju radno iskustvo kraće od pet godina, iskustvo duže od pet i kraće od 10 godina te iskustvo duže od 10 godina, te isto analizirali u odnosu na radni status ispitanika (akademske istraživača i

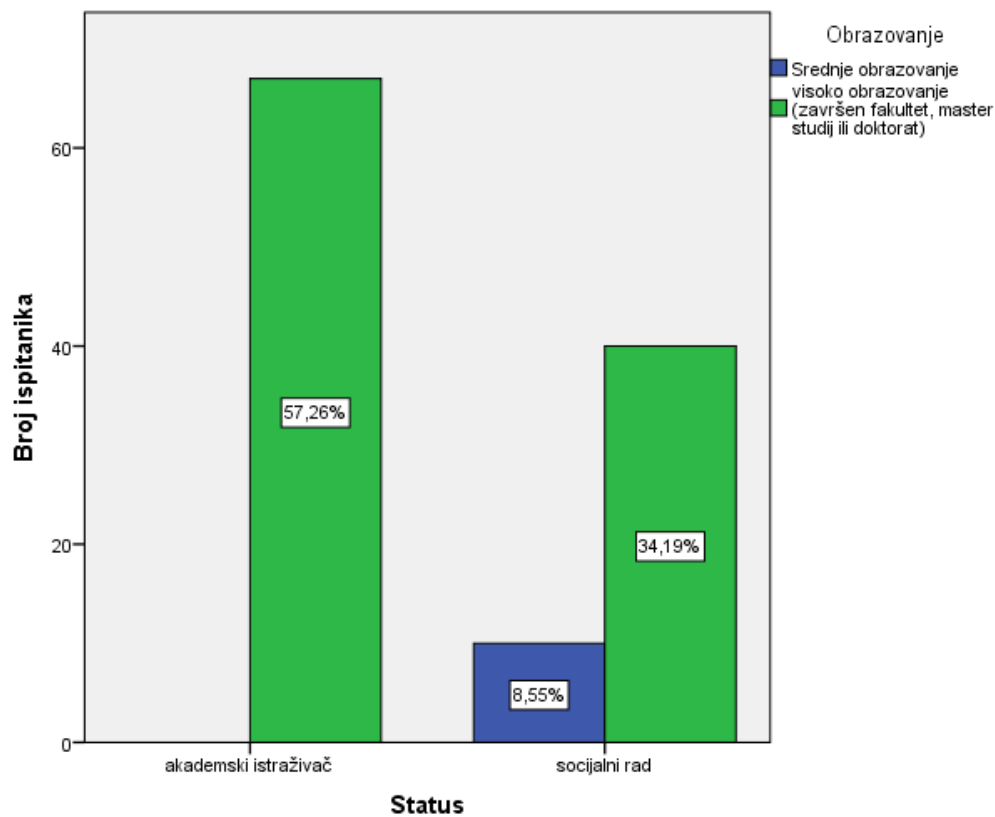
praktičara socijalnog rada). Rezultati ukazuju na različitu distribuciju radnog iskustva između akademskih istraživača i praktičara socijalnog rada (Grafik 3.). Kada su u pitanju akademski istraživači utvrđeno je da najveći broj ispitanika (85.07% ispitanika u grupi akademskih istraživača) ima radno iskustvo između 5 i 10 godina što čini 48.72% ukupnog uzorka, devet ispitanika (13.43% ispitanika u grupi akademskih istraživača) ima radno iskustvo kraće od 5 godina što čini 7.69% u ukupnom uzorku, dok samo jedan ispitanik (1.49% ispitanika u grupi akademskih istraživača) ima radno iskustvo duže od 10 godina što je 0.85% ukupnog uzorka. U grupi koju čine praktičari socijalnog rada najveći broj ispitanika (62% ispitanika u grupi praktičara socijalnog rada) ima radno iskustvo kraće od pet godina što je 26.5% u ukupnom uzorku, 18 ispitanika (36% ispitanika u grupi praktičara socijalnog rada) ima radno iskustvo između 5 i 10 godina što čini 15.38% uzorka, dok samo jedan ispitanik (2% ispitanika u grupi praktičara socijalnog rada) ima radno iskustvo duže od 10 godina što je 0.85% u ukupnom uzorku.

Grafik 3. Radno iskustvo ispitanika u odnosu na status

U istraživanju smo proveli i analizu obrazovanja ispitanika pri čemu smo definisali samo dvije kategorije obrazovanja koje uključuju srednje i visoko obrazovanje (fakultet, master studij i doktorat), te isto analizirali u odnosu na radni status ispitanika (akademske istraživače i praktičara socijalnog rada), a rezultati su prikazani na sljedećem grafiku (Grafik 4.).

Grafik 4. Obrazovanje ispitanika u odnosu na status

U grupi koju čine akademski istraživači, kao što je i očekivano, nijedan ispitanik nije naveo srednje obrazovanje, dok je 67 ispitanika naveo visoko obrazovanje (završen fakultet, master studij ili doktorat) što čini čak 57.26% ukupnog uzorka. U grupi praktičara socijalnog rada, samo 10 ispitanika (20% ispitanika u grupi praktičara socijalnog rada) naveo je da ima samo srednje obrazovanje što čini 8.55% ukupnog uzorka, dok je 40 ispitanika (80% ispitanika u grupi praktičara socijalnog rada) naveo da ima visoko obrazovanje što čini 34.19% visoko obrazovanih praktičara socijalnog rada u ukupnom uzorku. Iako postoji nekoliko praktičara socijalnog rada sa srednjim obrazovanjem, njihov broj je relativno mali u poređenju sa onima koji imaju visoko

obrazovanje, što sugerira da je visoko obrazovanje često preferirano za obavljanje poslova u socijalnom radu, kako u praksi tako i u istraživačkom sektoru.

3.2. Uticaj nedostatka finansijskih sredstava i ograničenog pristupa ljudskim resursima na obim i efikasnost akcionih istraživanja u socijalnom radu

Prva posebna hipoteza ovog rada odnosi se na ispitivanje uticaja finansijskih sredstava i ograničenog pristupa ljudskim resursima na obim i efikasnost akcionih istraživanja, a ista je ispitana kroz dvije pomoćne (pojedinačne) hipoteze koje glase: *Nedostatak finansijskih sredstava ograničava obim i efikasnost akcionih istraživanja u socijalnom radu* i *Ograničen pristup ljudskim resursima i infrastrukturi otežava provođenje akcionih istraživanja*. Za testiranje navedenih hipoteza formirane su nezavisne varijable *Dostupnost finansijskih resursa (DFR)* i *Dostupnost ljudskih resursa i infrastrukture (DRI)*, te zavisne varijable *Obim i efikasnost akcionih istraživanja (OEAI)* i *Otežanost u provođenju akcionih istraživanja (OUPAI)*.

Za ispitivanje prve pomoćne hipoteze: *Nedostatak finansijskih sredstava ograničava obim i efikasnost akcionih istraživanja u socijalnom radu*, korištena je linearna regresijska analiza kako bi se ispitala veza između dostupnosti finansijskih resursa (DFR) i obima i efikasnosti akcionih istraživanja (OEAI). Koristeći linearni model linearne regresije utvrdit ćemo da li su promjene u nezavisnoj varijabli povezane sa promjenom u zavisnoj varijabli, te analizirati jačinu i smjer veze između testiranih varijabli.

Tabela 1. Sažetak modela: veza između DFR i OEAI

Sažetak modela ^b				
Model	R	R Kvadrat (R ²)	Prilagođeni R Kvadrat	Standardna greška u procjeni
1	,388 ^a	,151	,143	,93653

a. Predictor: (Intercept), Dostupnost finansijskih resursa

b. Zavisna varijabla: Obim i efikasnost akcionih istraživanja

Iz prethodne tabele vidimo da koeficijent determinacije (R²) iznosi 0.151, što ukazuje da se 15.1% varijabilnosti u obimu i efikasnosti akcionih istraživanja (OEAI) može objasniti varijacijom u dostupnosti finansijskih resursa (DFR). Osim toga, prilagođeni koeficijent determinacije iznosi

0.143, što je slično koeficijentu determinacije, dok je standardna greška procjene 0.93653, što je mjera tačnosti predikcija modela odnosno pokazatelj prosječnog odstupanja između stvarnih i predviđenih vrijednosti OEAI. Navedena vrijednost ukazuje na mogućnost manje preciznosti modela, ali u ovom kontekstu je potrebno naglasiti kako različiti rasponi vrijednosti mogu uticati na to koliko varijable pridonose varijabilnosti u zavisnoj varijabli i koliko se točno mogu predvidjeti vrijednosti zavisne varijable na osnovu nezavisnih varijabli.

Tabela 2. ANOVA: veza između DFR i OEAI

ANOVA ^a					
Model	Suma kvadrata	df	Srednji kvadrat	F	Značajnost (p)
Regression	17,904	1	17,904	20,413	,000 ^b
1 Residual	100,866	115	,877		
Ukupno	118,769	116			

a. Zavisna varijabla: Obim i efikasnost akcionih istraživanja

b. Prediktor: Dostupnost finansijskih resursa

U prethodnoj tabeli primjećujemo je da regresija pokazuje statistički značajne rezultate (p-vrijednost = 0.000 < 0.05), što znači da model ima značajan uticaj na objašnjavanje varijabilnosti u OEAI, odnosno da postoje statistički značajne razlike u srednjim vrijednostima zavisne varijable (OEAI) među različitim vrijednostima nezavisne varijable (DFR). Nadalje, F-vrijednost je 20.413, a suma kvadrata regresije iznosi 17.904, što predstavlja varijabilnost u OEAI koja je objašnjena modelom, a uzimajući u obzir da koeficijent determinacije (R^2) iznosi 0.151, zaključujemo da se 15.1% varijabilnosti u obimu i efikasnosti akcionih istraživanja (OEAI) može objasniti varijacijom u dostupnosti finansijskih resursa (DFR).

Tabela 3. Koeficijenti: veza između DFR i OEAI

Koeficijenti ^a					
Model	Nestandardizirani koeficijenti		Standardizirani koeficijenti	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
Intercept	3,575	,236		15,179	,000
1 Dostupnost finansijskih resursa	,362	,080	,388	4,518	,000

a. Zavisna varijabla: Obim i efikasnost akcionih istraživanja

Kada analiziramo prethodnu tabelu u izvještaju o regresiji, možemo primijetiti nekoliko važnih informacija. Vrijednost intercepta od 3.575 je očekivana vrijednost zavisne varijable (OEAI) kada je vrijednost nezavisne varijable (DFR) jednaka nuli. Drugim riječima, kada ne postoji dostupnost finansijskih resursa, očekujemo da će obim i efikasnost akcionih istraživanja biti oko 3.575. Osim toga, koeficijent za DFR iznosi 0.362, što znači da, ako se vrijednost DFR poveća za jednu jedinicu, očekujemo da će se vrijednost OEAI povećati za prosječno 0.362, iz čega zaključujemo da veći obim finansijskih resursa implicira i većim obim i efikasnost akcionih istraživanja. Dodatno, standardizirani koeficijent (Beta) za DFR je 0.388 sugerise da postoji umjerena pozitivna veza između dostupnosti finansijskih resursa i obima i efikasnosti akcionih istraživanja, dok t-test za ovaj koeficijent pokazuje da je ova veza statistički značajna, s p-vrijednošću od 0.000, što znači da je malo vjerovatno da je ova veza rezultat slučajnosti.

Na osnovu ovih rezultata možemo zaključiti da ***postoji statistički značajna povezanost između dostupnosti finansijskih resursa i obima i efikasnosti akcionih istraživanja u socijalnom radu, pri čemu veći obim finansijskih resursa povezan je s većim obimom i efikasnošću akcionih istraživanja***, dok nedostatak finansijskih sredstava može ograničiti obim i efikasnost istraživanja u ovoj oblasti.

U nastavku smo ispitali drugu pomoćnu hipotezu ovog istraživanja koja glasi: *Ograničen pristup ljudskim resursima i infrastrukturi otežava provođenje akcionih istraživanja*. Rezultati modela linearne regresijske analize dati su u narednoj tabeli (Tabela 4.)

Tabela 4. Sažetak modela: veza između DRI i OUPAI

Sažetak modela ^b				
Model	R	R Kvadrat (R ²)	Prilagođeni R Kvadrat	Standardna greška u procjeni
1	,599 ^a	,359	,354	,55216

a. Predictor: (Intercept), Dostupnost ljudskih resursa i infrastrukture

b. Zavisna varijabla: Otežanost u provođenju akcionih istraživanja

U prethodnoj tabeli uočavamo da vrijednost koeficijenta korelacije iznosi 0.599, što ukazuje na umjereno jaku pozitivnu korelaciju između dostupnosti ljudskih resursa i infrastrukture i otežanosti provođenja akcionih istraživanja, dok je vrijednost koeficijenta determinacije (R²) 0.359, što znači da oko 35.9% varijabilnosti u otežanosti provođenja akcionih istraživanja može biti objašnjeno varijacijom u dostupnosti ljudskih resursa i infrastrukture. Prosječna greška između stvarnih i

predviđenih vrijednosti zavisne varijable ima vrijednost 0.55216 što je dosta nisko i ukazuje da model ima određenu pouzdanost u predviđanju otežanosti provođenja akcionih istraživanja. Drugim riječima, očekuje se da su stvarne vrijednosti otežanosti provođenja istraživanja unutar tog raspona od prosječno 0.55216 jedinica od predviđenih vrijednosti koje daje model.

Tabela 5. ANOVA: veza između DRI i OUPAI

ANOVA ^a					
Model	Suma kvadrata	df	Srednji kvadrat	F	Značajnost (p)
1 Regression	19,322	1	19,322	63,375	,000 ^b
Residual	34,452	113	,305		
Ukupno	53,774	114			

a. Zavisna varijabla: Otežanost u provođenju akcionih istraživanja

b. Prediktor: Dostupnost ljudskih resursa i infrastrukture

Rezultati ANOVA tabele koji pružaju informacije o statističkoj značajnosti regresijskog modela i njegovih komponenti ukazuju da suma kvadrata regresije iznosi 19.322, dok p-vrijednost iznosi 0.000, što znači da je regresijski model statistički značajan na nivou značajnosti od 0.05 ili manje. Dodatno, visoka F-vrijednost od 63.375 ukazuje na to da regresijski model statistički značajno objašnjava varijabilnost u zavisnoj varijabli. Na temelju ovih vrijednosti možemo zaključiti da postoji statistički značajan odnos između dostupnosti ljudskih resursa i infrastrukture te otežanosti provođenja akcionih istraživanja, što podržava pomoćnu hipotezu istraživanja.

Tabela 6. Koeficijenti: veza između DRI i OUPAI

Koeficijenti ^a					
Model	Nestandardizirani koeficijenti		Standardizirani koeficijenti	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
1 Intercept	3,219	,202		15,906	,000
Dostupnost ljudskih resursa i infrastrukture	-,452	,057	-,599	-7,961	,000

a. Zavisna varijabla: Otežanost u provođenju akcionih istraživanja

Kako možemo uočiti u prethodnoj tabeli vrijednost intercepta od 3.219 je očekivana vrijednost zavisne varijable kada je vrijednost nezavisne varijable (DRI) jednaka nuli. Osim toga, koeficijent za DRI predstavlja promjenu u otežanosti provođenja akcionih istraživanja za jedinicu promjene

u Dostupnosti ljudskih resursa i infrastrukture. Negativan znak koeficijenta (-0.452) ukazuje na negativnu vezu između ove varijable i otežanosti provođenja istraživanja, što znači da veća dostupnost ljudskih resursa i infrastrukture obično rezultira manjom otežanošću u provođenju istraživanja. Nadalje, standardizirani koeficijent (Beta) za DRI iznosi -0.599 i sugerira da postoji negativna veza između dostupnosti ljudskih resursa i infrastrukture i otežanosti u provođenju akcionih istraživanja (OUPAI). T-vrijednost je rezultat statističkog testa koji ispituje značajnost svakog koeficijenta, ovom slučaju, t-vrijednost za Dostupnost ljudskih resursa i infrastrukture je -7.961, dok je p-vrijednost 0.000, što sugerira da je Dostupnost ljudskih resursa i infrastrukture značajan prediktor otežanosti provođenja akcionih istraživanja.

U skladu sa navedenim rezultatima možemo zaključiti da ***postoji statistički značajna povezanost između dostupnosti ljudskih resursa i infrastrukture sa otežanosti provođenja akcionih istraživanja u socijalnom radu, pri čemu veća dostupnost ljudskih resursa i infrastrukture rezultira manjom otežanošću u provođenju istraživanja.***

Osim toga, na temelju rezultata testiranja pomoćnih hipoteza možemo potvrditi posebnu hipotezu koja tvrdi da nedostatak finansijskih sredstava i ograničen pristup ljudskim resursima ograničavaju obim i efikasnost akcionih istraživanja te otežavaju njihovo provođenje u socijalnom radu. Ova potvrda ukazuje na važnost adekvatnih finansijskih sredstava i ljudskih resursa u podršci istraživačkim aktivnostima u socijalnom radu, naglašavajući potrebu za adekvatnim upravljanjem i raspodjelom resursa kako bi se poboljšala učinkovitost istraživanja i pružila bolja podrška socijalnom radu.

3.3. Uticaj nedostatka efikasne saradnje i izazova u komunikaciji između istraživača akademske zajednice i praktičara socijalnog rada na primjenu nalaza akcionih istraživanja u praksi

Ispitivanje druge posebne hipoteze ovog rada koja glasi: *Nedostatak efikasne saradnje i izazovi u komunikaciji između istraživača akademske zajednice i praktičara socijalnog rada utiču na primjenu nalaza akcionih istraživanja u praksi* provedeno je kroz testiranje pomoćnih hipoteza *Nedostatak efikasne saradnje između istraživača iz akademske zajednice i praktičara socijalnog rada smanjuje praktičnu primenu istraživačkih nalaza i Izazovi u komunikaciji između istraživača i praktičara ograničavaju saradnju u provođenju akcionih istraživanja.* Testiranje prve pomoćne

hipoteze provedeno je ispitivanjem veze između nezavisne varijable *Efikasnost saradnje (ES)* i zavisne varijable *Stavovi o praktičnoj primjeni istraživačkih nalaza (PPIN)*, dok smo pri testiranju druge pomoćne hipoteze ispitali vezu između nezavisne varijable *Ocjena efikasnosti komunikacije (EK)* i zavisne varijable *Efikasnost saradnje (ES)*.

Za testiranje prve pomoćne hipoteze koristili smo Pearsonov koeficijent korelacije s obzirom da je varijabla PPIN dihotomna². Naime, Pearson-ov koeficijent korelacije je prikladan kada je jedna od varijabli binarna ili dihotomna, dok se regresijska analiza najčešće koristi kada imamo jednu ili više nezavisnih varijabli koje predviđaju kontinuiranu zavisnu varijablu. Važno je naglasiti kako smo smatrali da je, usprkos tome što je postojala mogućnost korištenja logističke regresije za testiranje ove hipoteze, smatrali kako je prikladnije koristiti Pearson-ov koeficijent korelacije za ispitivanje veze između varijabli.

Tabela 7. Pearsonova orelacija: veza između ES i PPIN

Korelacije			
		Efikasnost saradnje (ES)	Stavovi o praktičnoj primjeni istraživačkih nalaza (PPIN)
Efikasnost saradnje (ES)	Pearsonova Korelacija	1	,520**
	Sig. (2-smjerno)		,000
	N	117	117
Stavovi o praktičnoj primjeni istraživačkih nalaza (PPIN)	Pearsonova Korelacija	,520**	1
	Sig. (2-smjerno)	,000	
	N	117	117

** . Korelacija je značajna na nivou od 0.01 (2-smjerno).

Kako možemo uočiti u prethodnoj tabeli (Tabela 7.), Pearson-ov koeficijent korelacije između varijable Efikasnost saradnje (ES) i varijable Stavovi o praktičnoj primjeni istraživačkih nalaza (PPIN) iznosi 0.520, što znači da postoji umjerena pozitivna linearna veza između ovih varijabli. Osim toga, p-vrijednost ($p=0.000 < 0.05$) je manja od uobičajenog nivoa značajnosti od 0.05, što sugerira da je pronađena korelacija između navedenih varijabli statistički značajna. Dakle, ovaj

² Varijabla koja ima samo dvije moguće vrijednosti (kao što su 1 i 2, ili da i ne) naziva se dihotomna varijabla i ona predstavlja binarne kategorije ili odgovore na postavljeno pitanje gdje postoji samo dva moguća odgovora.

rezultat sugerije da postoji umjerena pozitivna veza između efikasnosti saradnje između istraživača iz akademske zajednice i praktičara socijalnog rada te stavova o praktičnoj primjeni istraživačkih nalaza, odnosno da **postoji statistički značajna povezanost efikasnosti saradnje i stavova o praktičnij primjeni istraživačkih nalaza pri čemu veći stepen efikasnosti saradnje obično prate i pozitivniji stavovi prema praktičnoj primjeni istraživačkih nalaza**, što podržava našu pomoćnu hipotezu.

Kako bi pomoćnu hipotezu *Izazovi u komunikaciji između istraživača i praktičara ograničavaju saradnju u provođenju akcionih istraživanja* koristili smo linearnu regresiju s ciljem ispitivanja veze između varijabli *Ocjena efikasnosti komunikacije (EK)* i *Efikasnost saradnje (ES)*. Rezultati modela prikazani su u narednoj tabeli (Tabele 8.).

Tabela 8. Sažetak modela: veza između EK i ES

Sažetak modela ^b				
Model	R	R Kvadrat (R ²)	Prilagođeni R Kvadrat	Standardna greška u procjeni
1	,283 ^a	,080	,072	,565

a. Predictor: (Intercept), Efikasnost komunikacije

b. Zavisna varijabla: Efikasnost saradnje

U prethodnoj tabeli navedeni su osnovni podaci o modelu, te možemo uočiti da koeficijent determinacije, koji ukazuje na postotak varijabilnosti u zavisnoj varijabli koji se može objasniti varijacijom u prediktorima, iznosi 0.080, što znači da se samo 8% varijabilnosti u ES može objasniti varijacijom u EK. Također, standardna pogreška procjene, koja je mjera prosječne udaljenosti između stvarnih vrijednosti zavisne varijable i vrijednosti predviđenih modelom, je 0.565 što je niska vrijednost i ona ukazuje da model ima određenu pouzdanost u predviđanju. Na temelju ovih rezultata zaključujemo kako rezultati sugeriju da postoji blaga pozitivna korelacija između Ocjene efikasnosti komunikacije (EK) i Efikasnosti saradnje (ES), ali samo mali dio varijabilnosti u ES može biti objašnjen varijacijom u EK.

Tabela 9. ANOVA: veza između EK i ES

ANOVA ^a					
Model	Suma kvadrata	df	Srednji kvadrat	F	Značajnost (p)
Regression	3,202	1	3,202	10,017	,002 ^b
1 Residual	36,764	115	,320		
Ukupno	39,966	116			

a. Zavisna varijabla: Efikasnost saradnje

b. Prediktor: Efikasnost komunikacije

Kako možemo vidjeti u prethodnoj tabeli (ANOVA) ukupna suma kvadrata za regresiju iznosi 3.202, dok F-vrijednost, mjeri omjer varijabilnosti objašnjene regresijskim modelom i varijabilnosti koja nije objašnjena modelom, iznosi 10.017 te ukazuje na značajnu regresiju. Ovo potvrđuje i p-vrijednost ($p=0.02 < 0.05$) koja je manja od standardnog praga značajnosti 0.05 i sugerira da je regresija statistički značajna na nivou od 0.05. Dakle, rezultati ANOVA analize ukazuju na to da je regresija statistički značajna, što znači da postoji statistički značajna veza između Ocjene efikasnosti komunikacije (EK) i Efikasnosti saradnje (ES), pa ovaj rezultat podržava pomoćnu hipotezu da izazovi u komunikaciji između istraživača i praktičara ograničavaju saradnju u provođenju akcionih istraživanja.

Tabela 10. Koeficijenti: veza između EK i ES

Koeficijenti ^a					
Model	Nestandardizirani koeficijenti		Standardizirani koeficijenti	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
1 Intercept	1,375	,176		7,825	,000
Efikasnost komunikacije	,240	,076	,283	3,165	,002

a. Zavisna varijabla: Efikasnost saradnje

U prethodnoj tabeli uočavamo da je vrijednost regresijskog koeficijenta za varijablu Efikasnost komunikacije 0.240, pri čemu je standardizirani regresijski koeficijent (beta) 0.283. Osim toga, t-vrijednost, koja se koristi za testiranje hipoteze o nuli za regresijski koeficijent Efikasnosti

komunikacije, iznosi 3.165, dok je p-vrijednost 0.002, što znači da je regresijski koeficijent Efikasnosti komunikacije statistički značajan na nivou od 0.05. Koeficijent za Efikasnost komunikacije (0,240) sugerira da svaki porast za jednu jedinicu u EK rezultira prosječnim porastom za 0.240 jedinica u ES, što podržava našu pomoćnu hipotezu da izazovi u komunikaciji između istraživača i praktičara ograničavaju saradnju u provođenju akcionih istraživanja.

Na temelju prethodnih rezultata zaključujemo kako ***postoji statistički značajna povezanost ocjene efikasnosti komunikacije sa efikasnosti saradnje pri čemu veća efikasnost komunikacije utiče na povećanje efikasnosti saradnje*** čime je potvrđena testirana pomoćna hipoteza.

S obzirom da su potvrđene obe pomoćne hipoteze možemo zaključiti da je potvrđena i druga posebna hipoteza ovog rada te zaključujemo da ***Nedostatak efikasne saradnje i izazovi u komunikaciji između istraživača akademske zajednice i praktičara socijalnog rada utiču na primjenu nalaza akcionih istraživanja u praksi.***

3.4. Uticaj etičkih dilema i nivoa svijesti o etičkim pitanjima na provođenje akcionih istraživanja i postupanje tokom istraživanja

Treća posebna hipoteza ovog rada odnosi se na etičke dileme u akcionim istraživanjima i glasi: *Etičke dileme i nivo svijesti o etičkim pitanjima predstavljaju izazove u provođenju akcionih istraživanja i postupanju tokom istraživanja.* Testiranje ove hipoteze provedeno je testiranjem dvije pomoćne hipoteze i to: *Etičke dileme koje proizlaze iz zaštite privatnosti, poverljivosti i dobrobiti učesnika predstavljaju izazov u provođenju akcionih istraživanja* i *Nivo svijesti o etičkim pitanjima među istraživačima u socijalnom radu direktno utiče na postupanje tokom istraživanja.*

Za testiranje prve navedene pomoćne hipoteze istražili smo vezu između varijabli *Etičke dileme (ED)* i *Učestalost suočavanja s etičkim dilemama (USED)*, dok smo pri testiranju druge pomoćne hipoteze o etičkim dilemama ispitali vezu između varijable *Nivo svijesti o etičkim pitanjima (NSEP)* i varijable *Postupanje tokom istraživanja (PTI)*. Za testiranje navedenih hipoteza koristili smo linearnu regresiju, a rezultati su prikazani u tabelama koje slijede.

Tabela 11. Sažetak modela: veza između ED i USED

Sažetak modela ^b				
Model	R	R Kvadrat (R ²)	Prilagođeni R Kvadrat	Standardna greška u procjeni
1	,060 ^a	,004	-,005	1,292

a. Predictor: (Intercept), Etičke dileme

b. Zavisna varijabla: Učestalost susretanja s etičkim dilemama

Pearsonov koeficijent korelacije koji ima vrijednost 0.060 ukazuje na vrlo slabu pozitivnu vezu između testiranih varijabli, što potvrđuje i koeficijent determinacije (R²) čija vrijednost od 0.004, uz standardnu grešku u procjeni od 1.292, sugerira da samo 0.4% varijabilnosti u učestalosti susretanja s etičkim dilemama može biti objašnjeno varijacijom u Etičkim dilemama. Dakle, rezultati sugeriraju da varijabla Etičke dileme (ED) ima vrlo slabu povezanost s učestalošću susretanja s etičkim dilemama (USED) u provođenju akcionih istraživanja.

Tabela 12. ANOVA: veza između ED i USED

ANOVA ^a					
Model	Suma kvadrata	df	Srednji kvadrat	F	Značajnost (p)
Regression	,684	1	,684	,410	,523 ^b
1 Residual	191,948	115	1,669		
Ukupno	192,632	116			

a. Zavisna varijabla: Učestalost susretanja s etičkim dilemama

b. Prediktor: Etičke dileme

U prethodnoj tabeli (ANOVA) vidimo da ukupna suma kvadrata za regresiju iznosi 0.684. Dodatno, F-vrijednost je 0.410 što je dosta niska vrijednost i ukazuje na to da veza između testiranih varijabli nije statistički značajna što potvrđuje i p-vrijednost (p=0.523>0.05) koja je iznad standardnog nivoa značajnosti od 0.05. Na temelju ovih rezultata zaključujemo da regresijski model nije statistički značajan (p-vrijednost > 0.05) na razini značajnosti od 0.05, te da varijabla ED nije statistički značajan prediktor učestalosti susretanja s etičkim dilemama u provođenju akcionih istraživanja (USED) prema ovom modelu. U skladu s navedenim, uzimajući u obzir

rezultate ANOVA analize, koji pokazuju da regresijski model nije statistički značajan, detaljnije razmatranje tablice Koeficijenti ne smatramo potrebnim, već zaključujemo kako ***Etičke dileme koje proizlaze iz zaštite privatnosti, poverljivosti i dobrobiti učesnika ne predstavljaju izazov u provođenju akcionih istraživanja.***

Tabela 13. Sažetak modela: veza između NSEP i PTI

Sažetak modela ^b				
Model	R	R Kvadrat (R ²)	Prilagođeni R Kvadrat	Standardna greška u procjeni
1	,249 ^a	,062	,054	,714

a. Predictor: (Intercept), Nivo svijesti o etičkim pitanjima

b. Zavisna varijabla: Postupanje tokom istraživanja

Kako možemo vidjeti u tabeli koja prikazuje sažetak modela, Pearsonov koeficijent korelacije ima vrijednost 0.249 i ukazuje na umjerenu pozitivnu korelaciju između ove dvije varijable, dok koeficijent determinacije (R²) ima vrijednost 0.062, što znači da samo 6.2% varijabilnosti u postupanja u etičkim situacijama (PTI) može biti objašnjeno varijacijom u varijabli NSEP, što sugerira da iako postoji neka povezanost između nivoa svijesti o etičkim pitanjima i postupanja u etičkim situacijama, nivo svijesti o etičkim pitanjima samo donekle objašnjava varijabilnost postupanja u etičkim situacijama. Ipak, rezultati sugeriraju da postoji umjerena pozitivna korelacija između nivoa svijesti o etičkim pitanjima i postupanja u etičkim situacijama.

Tabela 14. ANOVA: veza između NSEP i PTI

ANOVA ^a					
Model	Suma kvadrata	df	Srednji kvadrat	F	Značajnost (p)
Regression	3,885	1	3,885	7,612	,007 ^b
1 Residual	58,696	115	,510		
Ukupno	62,581	116			

a. Zavisna varijabla: Postupanje tokom istraživanja

b. Prediktor: Nivo svijesti o etičkim pitanjima

U prethodnoj tabeli možemo vidjeti kako je ukupna suma kvadrata za regresiju 3.885, pri čemu je srednji kvadrat za regresiju 3.885 i F- vrijednost 7.612 što ukazuje na značajnu regresiju. Statistička značajnost potvrđena je i kroz p-vrijednost ($p=0.007<0.05$) koja je manja od

standardnog praga značajnosti 0.05, pa zaključujemo da postoji statistički značajna veza između nivoa svijesti o etičkim pitanjima među istraživačima u socijalnom radu i njihovog postupanja tokom istraživanja.

Tabela 15. Koeficijenti: veza između EK i ES

Koeficijenti ^a					
Model	Nestandardizirani koeficijenti		Standardizirani koeficijenti	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
1 Intercept	1,437	,274		5,239	,000
Nivo svijesti o etičkim pitanjima	,161	,059	,249	2,759	,007

a. Zavisna varijabla: Postupanje tokom istraživanja

U tabeli koeficijenata za linearnu regresiju vidimo kako intercept ima vrijednost 1.437, dok je vrijednost regresijskog koeficijenta za varijablu NSEP 0.161 dok je standardizirani regresijski koeficijent (beta) 0.249, što sugerira da svako povećanje za jednu standardnu devijaciju u nivou svijesti o etičkim pitanjima rezultira prosječnim povećanjem od 0.249 standardnih devijacija u postupanju tokom istraživanja. Osim toga, t-vrijednost za nezavisnu varijablu NSEP iznosi 2.759, dok p-vrijednost asocijirana s t-testom za svaki koeficijent ima vrijednost 0.007, što ukazuje na to da je nivo svijesti o etičkim pitanjima značajan prediktor postupanja tokom istraživanja.

Na temelju navedenih rezultata regresijske analize možemo potvrditi pomoćnu hipotezu *Nivo svijesti o etičkim pitanjima među istraživačima u socijalnom radu direktno utiče na postupanje tokom istraživanja*. Ipak kako prva pomoćna hipoteza nije potvrđena donosimo zaključak kako je treća posebna hipoteza ovog rada, koja glasi: *Etičke dileme i nivo svijesti o etičkim pitanjima predstavljaju izazove u provođenju akcionih istraživanja i postupanju tokom istraživanja*, samo djelimično potvrđena.

3.5. Uticaj nedostataka u dizajnu, implementaciji i interpretaciji akcionih istraživanja na efikasnost mjerenja stvarnog uticaja na društvene grupe

Četvrta posebna hipoteza ovog rada odnosi se na mjerenje pravednog uticaja na različite društvene grupe i glasi: *Nedostatak adekvatnih mjera i metoda za mjerenje stvarnog uticaja akcionih*

istraživanja i njihov uticaj na određene društvene grupe proizlazi iz nedostataka u dizajnu, implementaciji ili interpretaciji istraživanja te otežava njihovu efikasnost. Ova hipoteza testirana je na temelju pomoćnih hipoteza *Nedostatak adekvatnih mjera i metoda za mjerenje stvarnog uticaja akcionih istraživanja otežava procjenu njihove efikasnosti* i *Nepravedni uticaj akcionih istraživanja na određene društvene grupe može proisteći iz nedostataka u dizajnu, implementaciji ili interpretaciji istraživanja*.

Za testiranje prve navedene pomoćne hipoteze ispitali smo vezu između nezavisne varijable *Adekvatne mjere i metode za mjerenje stvarnog uticaja akcionih istraživanja (MUAI)* i varijable *Procjena efikasnosti akcionih istraživanja (EAI)*. S obzirom na dihotmnost nezavisne varijable za testiranje ove hipoteze provedeno je analizom Pearsonovog koeficijenta korelacije koji mjeri koliko je snažna veza između dvije varijable, a rezultati provedene bivarijantene korelacije dati su u narednoj tabeli (Tabela 16).

Tabela 16. Pearsonova orelacija: veza između MUAI i EAI

Korelacije			
		Adekvatne mjere i metode za mjerenje stvarnog uticaja akcionih istraživanja (MUAI)	Procjena efikasnosti akcionih istraživanja (EAI)
Adekvatne mjere i metode za mjerenje stvarnog uticaja akcionih istraživanja (MUAI)	Pearsonova Korelacija	1	,228*
	Sig. (2- smjerno)		,013
	N	117	117
Procjena efikasnosti akcionih istraživanja (EAI)	Pearsonova Korelacija	,228*	1
	Sig. (2- smjerno)	,013	
	N	117	117

** . Korelacija je značajna na nivou od 0.05 (2-smjerno).

Kako možemo vidjeti u prethodnoj tabeli, Pearsonov koeficijent korelacije između testiranih varijabli MUAI i EAI iznosi 0.228, pri čemu je p-vrijednost je 0.013 ($p=0.012 < 0.05$) što znači da je korelacija statistički značajna na nivou od 0.05. Ovaj rezultat ukazuje na postojanje pozitivne

korelacije između adekvatnih mjera i metoda za mjerenje stvarnog uticaja akcionih istraživanja i procjene njihove efikasnosti, što znači da, općenito, veće ocjene za adekvatne mjere i metode povećavaju procjenu efikasnosti akcionih istraživanja. Ovo govori u prilog postavljenoj hipotezi istraživanja te zaključujemo da: ***Nedostatak adekvatnih mjera i metoda za mjerenje stvarnog uticaja akcionih istraživanja otežava procjenu njihove efikasnosti.***

Drugu navedenu pomoćnu hipotezu (*Nepravedni uticaj akcionih istraživanja na određene društvene grupe može proisteći iz nedostataka u dizajnu, implementaciji ili interpretaciji istraživanja*) testirali smo ispitujući povezanost između varijable *Nedostaci u dizajnu, implementaciji ili interpretaciji (DII)* i zavisne varijable *Stavovi o praktičnoj primjeni istraživačkih nalaza (PPIN)*.

Kako je zavisna varijabla PPIN dihotomna i u ovom slučaju ispitana je bivarijantna korelacija između navedenih varijabli, pri čemu je Pearsonov koeficijent korelacije korišten kao mjera snage veze između testiranih varijabli. Rezultati provedene analize dati su u narednoj tabeli (Tabela 17.).

Tabela 17. Pearsonova orelacija: veza između DII i PPIN

		Korelacije	
		Nedostaci u dizajnu, implementaciji ili interpretaciji (DII)	Stavovi o praktičnoj primjeni istraživačkih nalaza (PPIN)
Nedostaci u dizajnu, implementaciji ili interpretaciji (DII)	Pearsonova Korelacija	1	,194*
	Sig. (2-smjerno)		,036
	N	117	117
Stavovi o praktičnoj primjeni istraživačkih nalaza (PPIN)	Pearsonova Korelacija	,194*	1
	Sig. (2-smjerno)	,036	
	N	117	117

** . Korelacija je značajna na nivou od 0.05 (2-smjerno).

U prethodnoj tabeli vidimo da Pearsonov koeficijent korelacije između varijabli DII i PPIN iznosi 0.194, pri čemu je p-vrijednost 0.036 ($p=0.036 < 0.05$), što znači da je korelacija statistički značajna na nivou od 0.05. Na temelju navedenih rezultata zaključujemo kako postoji pozitivna korelacija

između nedostataka u dizajnu, implementaciji ili interpretaciji istraživanja i stavova o praktičnoj primjeni istraživačkih nalaza. To znači da, veći nedostaci u dizajnu, implementaciji ili interpretaciji istraživanja mogu biti povezani s manje pozitivnim stavovima o praktičnoj primjeni istraživačkih nalaza, pa možemo potvrditi pomoćnu hipotezu i zaključiti da *Nepravedni uticaj akcionih istraživanja na određene društvene grupe može proisteći iz nedostataka u dizajnu, implementaciji ili interpretaciji istraživanja.*

S obzirom na potvrđenost obe navedene hipoteze možemo potvrditi i četvrtu posebnu hipotezu ovog rada te zaključiti da *Nedostatak adekvatnih mjera i metoda za mjerenje stvarnog uticaja akcionih istraživanja i njihov uticaj na određene društvene grupe proizlazi iz nedostataka u dizajnu, implementaciji ili interpretaciji istraživanja te otežava njihovu efikasnost.*

4. DISKUSIJA

U našem istraživanju potvrdili smo hipotezu koja tvrdi da nedostatak finansijskih sredstava i ograničen pristup ljudskim resursima ograničavaju obim i efikasnost akcionih istraživanja te otežavaju njihovo provođenje u socijalnom radu. Navedeni rezultati su u skladu s nalazima iz Muratbegovićevog (2016) izvještaja o nedostacima u oblasti dječije zaštite u Bosni i Hercegovini koji ističu nedostatak adekvatnih resursa, uključujući finansijska sredstva i infrastrukturu, kao ključne prepreke u pružanju podrške i zaštite ciljanim populacijama. Naime, iako ovaj izvještaj ne izričito spominje nedostatak finansijskih sredstava kao jedan od ključnih problema u oblasti dječije zaštite, on naglašava nedostatak adekvatnih resursa u formi finansijskih sredstava, infrastrukture i ljudskih resursa kao faktore koji kompromituju situaciju. Također, naši rezultati potvrđuju stav koji navodi Ajduković (2008), a koji ističe da dostatnost finansijskih sredstava nije javni problem. U skladu s navedenim možemo istaći kako naša analiza sugerije da nedostatak finansijskih sredstava i ograničen pristup ljudskim resursima predstavljaju ozbiljne prepreke u ostvarivanju ciljeva socijalnog rada u kontekstu dječije zaštite, što ukazuje na potrebu za boljom podrškom, kako finansijskom tako i infrastrukturnom, kako bi se osigurala efikasnija praksa socijalnog rada i akcionih istraživanja u ovoj važnoj oblasti.

Osim toga, u ovom istraživanju potvrdili smo da nedostatak efikasne saradnje i izazovi u komunikaciji između istraživača akademske zajednice i praktičara socijalnog rada utiču na primjenu nalaza akcionih istraživanja u praksi. Dakle, ovo istraživanje potvrđuje važnost saradnje između akademskih istraživača i praktičara socijalnog rada, što je u skladu s konstruktivističkim pristupom socijalnom radu koji naglašava integraciju teorijskih znanja i prakse (Ajduković, 2008). Naime, Ajduković (2008) ističe kako efikasna saradnja akademskih istraživača u oblasti socijalnog rada i praktičara socijalnog rada obogaćuje konstruktivistički pristup omogućavajući bolje razumijevanje i primjenu teorijskih koncepata u stvarnim situacijama socijalnog rada. Naime, kako saradnja omogućava praktičarima socijalnog rada da primijene teorijska saznanja na konkretne situacije s kojima se susreću u svakodnevnom radu, dok istovremeno istraživači dobijaju vrijedne povratne informacije i kontekstualne uvide koji mogu unaprijediti daljnja istraživanja, potvrda ovog istraživanja o važnosti saradnje između akademskih istraživača i praktičara socijalnog rada

dodatno naglašava nužnost ove interdisciplinarne i interprofesionalne saradnje u ostvarivanju ciljeva socijalnog rada.

Dodatno, u našem istraživanju je potvrđeno da etičke dileme koje proizlaze iz zaštite privatnosti, poverljivosti i dobrobiti učesnika ne predstavljaju izazov u provođenju akcionih istraživanja što je u skladu s nalazima do kojih je došao Banks 2008. godine (Bašić, 2019), a koji je ukazao kako rezultati istraživanja pokazuju da socijalni radnici u svakodnevnoj profesionalnoj praksi, kada su suočeni s konkretnim etički izazovnim situacijama, ne koriste etičke kodekse niti primjenjuju dostupne modele etičkog donošenja odluka. Navedeni rezultati su posebno značajni jer ukazuju na etičke propuste koji mogu nastati u akcionim istraživanjima posebno uzme li se u obzir da Babić (2022) sugerira kako rezultati provedenog istraživanja u susjednoj Hrvatskoj ukazuju da su najčešće etičke dileme s kojima se socijalni radnici susreću u profesionalnom radu vezane uz pravni okvir, povjerljivost, institut skrbništva i ograničene resurse. Ipak, važno je istaći da je naše istraživanje pokazalo kako postoji statistički značajna veza između nivoa svijesti o etičkim pitanjima među istraživačima u socijalnom radu i njihovog postupanja tokom istraživanja, što naglašava važnost edukacije i podizanja svijesti među istraživačima o etičkim standardima i principima kako bi se osigurala odgovorna i etička praksa u svim fazama istraživačkog procesa. U skladu s navedenim, rezultati ovog istraživanja podržavaju ideju da akciono istraživanje, koje se temelji na principima socijalne pravde, može izazvati tradicionalne hijerarhijske odnose i pružiti priliku učesnicima da postanu svjesni svojih mogućnosti i moći djelovanja koju je istakao McAteer (2021), ali i konceptima društvene nejednakosti, obespravljenosti i različitosti pojedinaca, grupa ili zajednica u društvu, a koji su povezani sa etičkim principima profesije i naglašavaju odgovornost socijalnog rada za promociju socijalne pravde (International Federation of Social Workers & International Association of Schools of Social Work, 2004). Ovo dodatno podupire našu argumentaciju o važnosti etičkog angažmana u socijalnom radu kako bi se osiguralo poštovanje i promocija socijalne pravde u istraživačkim aktivnostima.

Kada je u pitanju hipoteza o mjerenju pravednog uticaja na različite društvene grupe, ovo istraživanje je potvrdilo da nedostatak adekvatnih mjera i metoda za mjerenje stvarnog uticaja akcionih istraživanja i njihov uticaj na određene društvene grupe proizlazi iz nedostataka u dizajnu, implementaciji ili interpretaciji istraživanja te otežava njihovu efikasnost. Navedeni rezultati su u skladu s nalazima i razmišljanjima koje je istakao Granoosik (2018) navodeći kako akciono

istraživanje, iako se teorijski zasniva na demokratskim načelima i principima socijalne pravde, zapravo može biti ograničeno čvrstim društvenim razlikama između akademika i ostalih, što implicira da postoji nedostatak adekvatnih mjera i metoda za mjerenje stvarnog uticaja istraživanja na različite društvene grupe. Također, McAteer (2021) je istakao primjere prilagođenih metodologija, poput inkluzivnog istraživanja historije smetnji u učenju ili Forum teatra u socijalnom radu, koji demonstriraju pozitivan uticaj na učesnike istraživanja, što sugerira da nedostatak adekvatnih mjera i metoda za mjerenje stvarnog uticaja akcionih istraživanja može otežati razumijevanje njihove efikasnosti u promjeni društvenih dinamika i odnosa. Važno je dodati kako ovi nalazi naglašavaju potrebu za razvojem novih i adekvatnih metoda i mjera za procjenu uticaja akcionih istraživanja na različite društvene grupe, te ističu važnost kontinuiranog promišljanja o metodologiji istraživanja i njenom prilagođavanju specifičnim kontekstima kako bi se osiguralo valjano i relevantno mjerenje stvarnog uticaja istraživanja na društvene procese i dinamike.

5. ZAKLJUČAK

Razmatrajući značaj akcionih istraživanja u socijalnom radu dolazimo do zaključka da postoji izuzetna važnost nastojanja za unapređenjem saradnje između akademskih istraživača i praktičara u oblasti socijalnog rada. Naime, dok se suočavamo s različitim definicijama i interpretacijama pojedinih koncepata jasno je da je u provođenju istraživanja u oblasti socijalnog rada izuzetno značajno naglasak staviti na težnju ka razumijevanju i primjeni principa koji promovišu jednakost, pravednost i podršku najranjivijim članovima naših zajednica, ali i potrebu za kontinuiranim istraživanjem i raspravama o pitanjima kao što su distribucija finansijskih resursa u socijalnom radu i pristup socijalnoj zaštiti. Naime, kroz ove rasprave, važno je identifikovati izazove i nepravilnosti te promovisati strategije i politike koje osiguravaju pravedniju raspodjelu resursa i pristupa uslugama socijalnog rada te ukazati na potrebu za kontinuiranim angažmanom i saradnjom između svih relevantnih aktera - istraživača, praktičara, političkih donositelja odluka i zajednica - kako bismo zajedno radili na izgradnji društva koje promiče socijalnu pravdu, ravnopravnost i dobrobit svih svojih članova.

Naime, istraživanje koje smo proveli u ovom radu naglašava važnost adekvatnih finansijskih sredstava i efikasne saradnje između akademskih istraživača i praktičara socijalnog rada u provođenju akcionih istraživanja u socijalnom radu, pri čemu rezultati istraživanja potvrđuju hipotezu o tome kako nedostatak finansijskih resursa i ograničena komunikacija između istraživača i praktičara socijalnog rada ograničavaju obim i efikasnost akcionih istraživanja. Dakle, možemo zaključiti da nedostatak finansijskih sredstava i ograničen pristup ljudskim resursima zaista predstavljaju značajne prepreke u sprovođenju akcionih istraživanja u socijalnom radu, pri čemu nedostatak efikasne saradnje između istraživača akademske zajednice i praktičara socijalnog rada dodatno otežava primenu nalaza istraživanja u praksi.

Također, istraživanje ukazuje na važnost etičkog razmatranja i primjene adekvatnih etičkih principa u procesu istraživanja, s obzirom na izazove koje mogu predstavljati nedostaci u primjeni etičkih kodeksa u svakodnevnoj profesionalnoj praksi socijalnih radnika, ali i na nedostatak adekvatnih mjera i metoda za mjerenje stvarnog uticaja akcionih istraživanja. Iako etičke dileme nisu istaknute kao ključni izazov u provođenju istraživanja, nedostatak adekvatnih metoda za mjerenje stvarnog uticaja istraživanja na različite društvene grupe predstavlja bitan problem.

Možemo zaključiti kako nalazi ovog istraživanja ističu potrebu za ulaganjem u resurse, infrastrukturu i razvoj saradnje između istraživača i praktičara socijalnog rada kako bi se poboljšala efikasnost sprovođenja istraživanja i primjena njihovih rezultata u praksi, kao i važnost razvoja novih metoda za merenje stvarnog uticaja istraživanja na različite društvene grupe kako bi se bolje razumjela njihova efikasnost i relevantnost u promjeni društvenih dinamika i odnosa. Uzimajući u obzir nalaze ovog istraživanja jasno je kako oni ukazuju na smjernice za buduće istraživačke napore i razvoj politika u oblasti socijalnog rada s ciljem unapređenja prakse i poboljšanja dobrobiti ciljanih populacija. Uz kontinuirano ulaganje u resurse, podršku saradnji između istraživača i praktičara, kao i razvoj novih metoda za mjerenje uticaja istraživanja, moguće je unaprijediti efikasnost i relevantnost akcionih istraživanja u socijalnom radu.

LITERATURA

Knjige i naučni/stručni radovi:

1. Ajduković, M. (2008). Socijalni problemi, socijalni rizici i suvremeni socijalni rad, *Revija za socijalnu politiku*, Vol. 15, No. 3, str. 395-414.
2. Ajduković, M., Orešković, M.M., Laklija, M. (2007). Teorija privrženosti i suvremeni socijalni rad. *Ljetopis socijalnog rada*, 14(1), 59-91.
3. Atteberry-Ash, B.E (2023). Social Work and Social Justice: A Conceptual Review, *Social Work*, 68(1), 38–46.
4. Babić, K. (2022). *Etičke dileme u praksi socijalnog rada iz perspektive socijalnih radnika (Diplomski rad)*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
5. Bašić, S. (2019). Etički diskursi socijalnog rada: Između profesionalne etike i etike u profesionalnom životu, U: *Odabrane teme savremene socijalne politike i socijalnog rada*, Fakultet političkih nauka Sarajevo, Sarajevo.
6. Brydon-Miller, M., Greenwood, D. (2006). A re-examination of the relationship between action research and human subjects review processes. *Action Research*, 4(1), 117-128.
7. Bushouse, K.B., Jacobson, S.W., Lambright, T.K., Llorens, J.J., Morse, S.R., Poocharoen, O. (2011). Crossing the divide: Building bridges between public administration practitioners and scholars. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 21(suppl. 1), i99–i122.
8. Craig, G. (2002). Poverty, social work and social justice. *British Journal of Social Work*, 32(6), 669-682.
9. Čedić, I., Hajdarević, H., Kadić, S., et.al. (2007): *RJEČNIK bosanskog jezika*, Sarajevo: Posebna izdanja / Institut za jezik u Sarajevu.
10. Čorkalo Biruški, D. (2014). Etički izazovi kvalitativnih istraživanja u zajednici: od planiranja do istraživačkog izvještaja. *Ljetopis socijalnog rada*, 21(3), 393-423.
11. Edwards, M. (2005). Social Science Research and Public Policy: Narrowing the Divide. *Australian Journal of Public Administration*, 64(1), 68–74.
12. Flinders, M.V. (2013). The Tyranny of Relevance and the Art of Translation. *Political Studies Review*, 11(2), 149-167.

13. Gojkov, G., Krulj, R., Kundačina, M. (2002). *Leksikon pedagoške metodologije*, Viša škola za obrazovanje vaspitača, Vršac.
14. Grady, M., Strom-Gottfried, K. J. (2011). No easy answers: Ethical challenges working with sex offenders. *Clinical Social Work Journal*, 39(1), 18–27.
15. Granoosik, M. (2018). Participatory action research in social work: towards critical reframing, *Pensée plurielle*, Vol. 2, str. 77-90. <https://www.cairn.info/revue-pensee-plurielle-2018-2-page-77.htm> (19.01.2024.)
16. Greenwood, D.J., Brydon-Miller, M., Shafer, C. (2006). Intellectual property and action research. *Action Research*, 4(1), 81-95.
17. Halmi, A. (1987). Akciona istraživanja – Nova metodološka paradigma u socijalnom radu. *Revija za socijalna istraživanja*, 18(3-4), 87-92.
18. Hemsley-Brown, W.J. (2004). Facilitating Research Utilisation: A Cross-Sector Review of Research Evidence. *International Journal of Public Sector Management*, 17(6), 534–52.
19. International Federation of Social Workers & International Association of Schools of Social Work (2004). *Ethics in social work, statement of principles*, <http://www.ifsw.org/p38000252.html> (18.01.2024.)
20. Jansen, M.W.J., van Oers, H.A.M., Kok, G., de Vries, N.K. (2010). Public health: Disconnections between policy, practice and research. *Health Research Policy and Systems*, 8(37), 1–13.
21. Judah, M-L., Richardson, G.H. (2006). Between a Rock and a (Very) Hard Place: The Ambiguous Promise of Action Research in the Context of State Mandated Teacher Professional Development. *Action Research*, 4(1), 65-80.
22. Kregar, J., Marčetić, G., Grubišić, K. (2016): *Etika u politici i javnoj upravi*, Zagreb: Novi inforamatory.
23. Lahat, L. (2019). Academics and practitioners: the challenge of collaboration an example from social work and social services in Israel. *International Review of Administrative Sciences*, 85(1), 173-190.
24. Lavis, J.N., Ross, S.E., Hurley, J.E. (2002). Examining the Role of Health Services Research in Public Policymaking. *Milbank Quarterly*, 80(1), 125–54.
25. Luhmann, N. (1979). *Trust and Power*, Chichester: Wiley.
26. Maksimović, J. (2012). Matrica planiranja akcionih istraživanja. *Norma*, 17(2), 231-246.

27. McAteer, M. (2021). Critical issues in socially just action research, *Educational action research*, Vol. 29, No. 4, str. 505-509.
28. McLaughlin, H. (2011). *Understanding social work research*. London: Sage.
29. Milas, G. (2005) *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
30. Milosavljević, M. (2013). *Socijalna istraživanja*, Službeni glasnik, Beograd.
31. Miljenović, A. (2009). Integriranje spoznaja u socijalnom radu. *Ljetopis socijalnog rada*, 17(2), 171-194.
32. Montgomery, L., Jež, Z., Prelević, S. (2008). Specifičnosti naučno-istraživačkog rada u društvenim naukama. *PRAVO – teorija i praksa*, 7-8, 10-17.
33. Muratbegović, E. (ur.). (2016). *Izveštaj o istraživanju: Analiza situacije u oblasti dječije zaštite u Bosni i Hercegovini*, Child Protection Hub, Sarajevo/Banja Luka/ Mostar.
34. Muratbegović, E., Đuderija, S., Jurić, M., Poturković, M., Bajramović, M. (2007). *Socijalna i ljudska prava ranjivih grupa: Vodič za profesionalce*, Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, Tuzla.
35. Payne, M. (1991). *Modern Social Work Theory*, London, Macmillan Education Ltd.
36. Peek, C.J., Glasgow, R.E., Stange, K.C., Klesges, L.M., Purcell, E.P., Kessler, R.S. (2014). The 5 R's: An emerging bold standard for conducting relevant research in changing world. *Annals of Family Medicine*, 12(5), 447–455.
37. Petrović, D. (2008). Akciono istraživanje – neka teorijska i praktična pitanja, u Stojnov D. (ured.) *Metateorijske osnove kvalitativnih istraživanja*, Beograd: Zepter Bookworld, str. 237-275.
38. Philp, M. (1979). Notes on the Form of Knowledge in Social Work, *Sociological Review*, Vol. 27, No. 1, str. 83-111.
39. Rawls, J. (1985). Justice as Fairness: Political not Metaphysical. *Philosophy and Public Affairs*, 14(3), 223-251.
40. Reamer, F. (2001). *Ethics education in social work*. Alexandria, VA: Council on Social Work Education.
41. Reason, P., Bradbury, H. (2001). Introduction: Inquiry and participation in search of a world worthy of human aspiration. In P. Reason, H. Bradbury (Eds.), *Handbook of action research: Participative inquiry and practice*. London: SAGE, 1-14.

42. Shapiro, D.L., Kirkman, B.L., Courtney, H.G. (2007). Perceived causes and solutions of the translation problem in management research. *Academy of Management Journal*, 50(2), 249–266.
43. Stringer, E. (2004). *Action Research in Education*. New Jersey: Pearson Education.
44. Šadić, S. (2014). *Ljudska prava i socijalni rad*, Fakultet političkih nauka Sarajevo, Sarajevo.
45. Šarić, H. (ur.) (2015). *Šta je socijalni rad*. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo.
46. Ševkušić, S. (2008). *Dometi i ograničenja kvalitativnih istraživanja u pedagogiji* (Doktorska disertacija). Univerzitet u Novom Sadu: Filozofski fakultet.
47. Termiz, Dž. (2001). *Osnovi metodologije nauke o socijalnom radu*. Lukavac: Grafit.
48. Termiz, Dž. (2005). *Teorija nauke o socijalnom radu*. Lukavac: Grafit.
49. Termiz, Dž. (2009). *Metodologija društvenih nauka*, Lukavac: Grafit.
50. Termiz, Dž. (2016). *Problemi meta metodologije*. Sarajevo: Univerzitet, Fakultet političkih nauka.
51. Termiz, Dž. (2022). *Metodologija društvenih nauka*, Beograd: FPN UNSA i MUMDN.
52. Tkalac Verčić, A., Sinčić Ćorić, D., Pološki Vokić, N. (2010). *Priručnik za metodologiju istraživačkog rada: Kako osmisliti, provesti i opisati znanstveno i stručno istraživanje*. Zagreb: M.E.P. d.o.o.
53. Zelenika, R. (2000). *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*. Rijeka: Ekonomski fakultet.
54. Žganec, N. (1999). Etika pomažućih profesija – primjer socijalnog rada. *Teorija i praksa socijalnog rada*, 6(2), 17-27.
55. Žganec, N., Miljenović, A. (2011). Multikulturalizam u socijalnom radu. *Revija za socijalnu politiku*, 18(3), 311-330.
56. Žilić, L., Lisica, A. (2021). Pregled trenutnog stanja naučno-istraživačkog rada u BiH. *Mašinstvo*, 1-2(18), 3-11.

Internet izvori:

1. Okvirni zakon o osnovama naučno-istraživačke djelatnosti i koordinaciji unutrašnje i međunarodne naučno-istraživačke saradnje Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", broj 43/09). https://www.bpkg.gov.ba/mo/media/uploads_mo/2013/02/Okvirni-zakon-o-osnovama-nau%C4%8Dno-istra%C5%BEiva%C4%8Dke-djelatnosti-i-koordinaciji.pdf (23.02.2024.)
2. Ured za reviziju institucija u FBiH (2020). Strategija razvoja 2021-2025 godine. https://www.vrifbih.ba/wp-content/uploads/2021/03/VRI_FBIH_Strategija_razvoja_2021-2025_web.pdf (23.02.2024.)
3. Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom FBiH ("Službene novine FBiH", br. 36/1999, 54/2004, 39/2006, 14/2009, 7/2014 - rješenje US BiH, 45/2016, 19/2017 - drugi zakon i 40/2018), <https://advokat-prnjavorac.com/Zakon-o-osnovama-socijalne-zastite-zastite-civilnih-zrtava-rata-i-zastite-porodice-sa-djecom.html> (24.02.2024.)

PRILOZI

1. Anketni upitnik

Poštovani, pozdravljamo vas i zahvaljujemo što ste odvojili vremena da učestvujete u našem istraživanju. Ovaj upitnik dizajniran je kako bismo bolje razumjeli percepcije i iskustva istraživača i praktičara socijalnog rada u vezi sa sprovođenjem akcionih istraživanja. Vaši odgovori su od izuzetne važnosti za ovo istraživanje jer će nam pomoći da stvorimo dublji uvid u izazove, mogućnosti i efikasnost akcionih istraživanja u oblasti socijalnog rada, a vaše iskrene povratne informacije će nam omogućiti da identifikujemo ključne oblasti za unapređenje i razvoj u ovoj važnoj disciplini.

Molimo Vas da odgovorite na pitanja što iskrenije kako bismo dobili što relevantnije podatke i precizniji uvid. Vaši odgovori će biti tretirani kao potpuno povjerljivi i koristit će se isključivo u svrhu istraživanja.

Opšti demografski podaci:

Spol:

- a) Muški
- b) Ženski

Dob:

- a) 18-25
- b) 26-35
- c) 36-45
- d) 46-55
- e) 56-65

Radno iskustvo u oblasti socijalnog rada:

- a) od 1-5 godina
- b) 5-10 godina

c) više od 10 godina

Obrazovanje:

a) srednje obrazovanje (završena srednja škola)

b) visoko obrazovanje (završen fakultet, master studij ili doktorat)

Kako biste ocijenili dostupnost finansijskih resursa u oblasti socijalnog rada (obrazložite odgovor)?

Kako biste procijenili obim provođenja akcionih istraživanja u vašoj oblasti socijalnog rada s aspekta aktivnosti istraživača i praktičara socijalnog rada u zajednici (obrazložite odgovor)?

Kako biste ocijenili efikasnost akcionih istraživanja u pružanju relevantnih informacija i rješenja za probleme u socijalnom radu (obrazložite odgovor)?

Kako biste ocijenili dostupnost ljudskih resursa i infrastrukture u oblasti socijalnog rada (obrazložite odgovor)?

U kojoj mjeri smatrate da vam je otežano provođenje akcionih istraživanja u oblasti socijalnog rada i zašto?

Kako bi ste ocijenili saradnju između istraživača iz akademske zajednice i praktičara socijalnog rada (navedite primjer)?

Da li ste ikada koristili istraživačke nalaze u vašem radu u oblasti socijalnog rada?

Da li vam se čini da su dosadašnji istraživački nalazi korisni za rad u oblasti socijalnog rada?

Kako biste ocijenili efikasnost komunikacije između istraživača iz akademske zajednice i praktičara u oblasti socijalnog rada (navedite primjer)?

Kako biste ocijenili značaj zaštite privatnosti, poverljivosti i dobrobiti učesnika u akcionim istraživanjima u oblasti socijalnog rada (navedite primjer u kojem kontekstu jest ili nije značajna)?

Koliko često se susrećete sa etičkim dilemama u vezi sa zaštitom privatnosti, povjerljivosti i dobrobiti učesnika tokom akcionog istraživanja u oblasti socijalnog rada?

- a) vrlo često
- b) često
- c) ponekad
- d) rijetko
- e) nikada

Educirate li se o etičkim pitanjima vezanim za istraživanje u socijalnom radu i na koji način?

Koliko često se oslanjate na etičke principe i smjernice kada provodite istraživanja u oblasti socijalnog rada?

- a) često
- b) ponekad
- d) rijetko ili nikada

Koliko se osjećate sigurni u svoje razumijevanje etičkih implikacija kada provodite istraživanje u socijalnom radu (obrazložite)?

Da li smatrate da postoje adekvatne mjere i metode za mjerenje stvarnog uticaja akcionih istraživanja?

- a) da
- b) ne

Kako biste ocijenili djelotvornost akcionog istraživanja u oblasti socijalnog rada (obrazložite odgovor)?

Kako biste ocijenili nedostatke u dizajnu, implementaciji i interpretaciji akcionog istraživanja u oblasti socijalnog rada (obrazložite odgovor)?

2. Tabele

Tabela 1. Sažetak modela: veza između DFR i OEAI	53
Tabela 2. ANOVA: veza između DFR i OEAI.....	54
Tabela 3. Koeficijenti: veza između DFR i OEAI	54
Tabela 4. Sažetak modela: veza između DRI i OUPAI.....	55
Tabela 5. ANOVA: veza između DRI i OUPAI	56
Tabela 6. Koeficijenti: veza između DRI i OUPAI.....	56
Tabela 7. Pearsonova orelacija: veza između ES i PPIN	58
Tabela 8. Sažetak modela: veza između EK i ES	59
Tabela 9. ANOVA: veza između EK i ES.....	60
Tabela 10. Koeficijenti: veza između EK i ES	60
Tabela 11. Sažetak modela: veza između ED i USED.....	62
Tabela 12. ANOVA: veza između ED i USED.....	62
Tabela 13. Sažetak modela: veza između NSEP i PTI.....	63
Tabela 14. ANOVA: veza između NSEP i PTI	63
Tabela 15. Koeficijenti: veza između EK i ES	64
Tabela 16. Pearsonova orelacija: veza između MUAI i EAI	65
Tabela 17. Pearsonova orelacija: veza između DII i PPIN	66

3. Grafički prikazi

Grafik 1. Spolna struktura ispitanika	49
Grafik 2. Struktura ispitanika u odnosu na dob	50
Grafik 3. Radno iskustvo ispitanika u odnosu na status	51
Grafik 4. Obrazovanje ispitanika u odnosu na status.....	52